

AKADEMİ MECMÛASI

Ekrem Hakkı Ayverdi

Sâmiha Ayverdi

M. Kaya Bilgegil

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

Galip Çolakoğlu

Ethem Ruhi Fırlalı

Orhan F. Köprülü

Mustafa Tahrallı

Yılmaz Soyer

Ali Yardım

Sabahaddin Zaim

Yıl : 8

Ocak 1979

Sayı : 1

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 8

Ocak 1979

Sayı : 1

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiâtı 30.— TL., yıllık abone bedeli 100.— T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 12.— TL. Amerika için 20.— TL. dir. (Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul: P.K. 107 —

Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer: BAHA MATBAASI

İÇİNDEKİLER

		Sahife
Efendiliğe Dönüş	Sâmiha Ayverdi	5
Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar	Fâruk Nâfiz Çamlıbel	10
XIX. ve XX. Asırlarda İstanbul Mimârîsi	Ekrem Hakkı Ayverdi	11
Türkiye'nin Batı Dünyâsına Müteveccih Hâricî İktisâdî Siyâseti	Prof. Dr. Sabahaddin Zaim	24
İlâhî	Mustafa Tahralı	37
Genç Nesillerin Din Terbiyesi ve Destanlar	Ethem Ruhi Fırlalı	38
Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma	Ali Yardım	44
Bir Güzele Söyleyiş	Yılmaz Soyer	55
Gennadeion Kütüphânesi'nin Osmanlı Târîhi Bakımından Ehemmiyeti	Dr. Orhan F. Köprülü	56
Mûsıkîmizin Dünü ve Bugünü	Galip Çolakoğlu	62
Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesikalar	Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil	67
Kubbealtı Akademik Seminerleri Ocak 1979 Programı		75
Kubbealtı Akademik Seminerleri Mart 1979 Programı		76

EFENDİLİĞE DÖNÜŞ

Sâmiha AYVERDİ

İstîlâ devri zafer ve medeniyet asırlarında her Türk, bir fetih rü'yâsı içinde mest idi. Ezilmiş ve yenilmiş milletleri sayıp dökken târihin sesini duymuyor, duymak istemiyor, hattâ zamânın sillesini yiyerek dize gelmiş eski kavimleri birer hayâlî isim ve hattâ şiirleşmiş bir masal bir efsâne gibi dinleyip geçiyordu.

O kavimler yenilmiş, yıkılmışlardı amma Türk için böyle bir korku yoktu. Zîrâ cihâna velvele veren bu haşmetli yapı ne yıkılır ne de parçalanırdı.

Aşırı güven ve gurur, bir nevî gaflet demekti. Türk bu gerçeği bilmiyordu. Bilmediği için de, yenilmezlik fikrinin doğurduğu emniyet ve rehâveti, bir maymuncuk gibi kullanan iç ve dış düşmanlar yenilmeye giden kapıyı kurcaladılar kurcaladılar, nihâyet açtılar.

Evvelâ aralanan sonra da arkasına kadar dayanan bu kapıdan içeri dalan mağlûbiyetlerin, hezîmet ve çilelerin zincirlediği asırlar birbirini kovalamakta gecikmeyecekti. Gecikmedi de.

Bir zamanlar kilit kilit üstüne vurulmuş bu kapıyı değil kurcalamak, yanına dahî yaklaşmak mümkün olmazken, artık onu her omuzlayanın içeri dalması işten değildi.

Yüzyıllar boyu, Türk'ün kılıcı kadar, siyâsî, idârî ve insânî gücü ile feth eylediği topraklar giderken, şerefi itibârı ve medeniyet hazîneleri de yağmalanıp hebâ oluyordu.

Fetihten fethe koşmuş olan Türk, Garplı denen ve sonradan tüylenen milletler topluluğuna angaje olmadan evvel, yalnız kendini bilir ve yalnız kendini beğenirdi. Bu yüzden de uzun zaman Garb'ın haçlı dünyâsını görmezlikten geldi ve istihfafla omuz silktili; belki bu küçümseme, yanlışlarından biri idi. Zîrâ «İlmi Çin'de bile olsa ara!» diyen bir peygamberin ümmeti, hem de peygamberinin yoluna asırlarca can baş koyan bir milletin mensûbu idi.

Ama, yenmeye ve emretmeye öylesine alışmış idi ki, yeni yeni buluşların adamı olan haçlılara itibâr etse, efendiliğini koyup uşaklığa tenezzül edecekmiş gibi geliyordu. Onun içinde, Garb'ı ve Garp'dan alabileceği üstünlükleri küçümsemekte asırlarca ayak diredi.

Şark medeniyeti, Osmanlı ile zirveleşmiş, Osmanlı ile nirengi noktasını bulmuştu. Ama Türk, rönesansla kendini madde dünyâsında tescil ettiren Garp'dan ürkmekte şu bakımdan da haksız değildi. Ona yanaşmak istememekteki direnişi, sâde topraklarını vermekten ve kılıcı altında ezilmekten değildi. O, bu huyu hulku, dili dîni ayrı olan milletlerle içli dışlı olduğu takdirde, asıl tecâvüz ve tasalluta uğrayacağı öz değerlerini kaybetmekten korkuyordu. Onu asıl kuşkulandıran ve huzursuz eden mânevî hazînelerine göz dikmiş ve onları atış hedefi seçmiş maddeci Garb'ın avı hâline gelmek endişesi idi.

Sonunda da korktuğuna uğradı ve Garb'ın kılıcından ziyâde kafası tarafından ezilerek un ufak edildi, bölük bölük olup kamplara bölündü.

Türk irfandı, hikmetti ve bu çiftin mahsûlü de birlik ve sevgi olarak tecellî etmiş, yeryüzünü revnaklandırmış, karanlıklara ışık tutmuştu.

Ama Garb'ın ayağı Türk'ün idrâkine ayak basarken, ilk işi, onun bu târihi ve mânevî değerlerine saldırmak oldu.

Hazin olan şu ki, Batı'ya açılan kapıdan, asırların teknesinde yuğrulup şeklini bulmuş millî rûhu tekme ile dışarı atanlar, görünüşte batılılar değil, Garb'ın oyununa gelerek gözleri

şaşılaşmış vatan evlâtları idi. Öyle ki Batı, elini kirletmeden kuliste kalarak yalnız suflörlük etmiş ve Türk'ü Türk'e kırdıracak zemini plânlayıp sahneye koymuştu.

Artık, bir zamanlar Batı'ya dudak büken hattâ ondan tiksiniş kaçan kafaların yerine, Garb'a hayrân olup gönül vermiş aydınlar devri başlamıştı.

Tanzimat, Şark'tan kopmanın yazılı vesîkası idiyse de, kökünden kuvvet alan bir kısım münevverin ayağı, henüz toprağına basıyor, kendi havasını kokluyor kendini ve kendine âit olan değerleri, hiçbir bedel ve teklif karşılığı satmıyordu.

Ne ki bu karşı koyuş, bir «Fecr-i kâzip» idi. Zîrâ görünen aydınlık doğmakta olan bir güneşin müjdecisi değildi, yalancı bir fecirdi ve er geç karanlıkla yer değiştirecekti.

Dere henüz akıyorsa da, su baştan kesildiği için, tez zamanda yatak kuruyacak ve kaçak olarak akan su da taaffün edecekti.

İşi plânlayanlar bunu çok iyi hesâb etmişlerdi. Başlangıçta, millî gurûrunu târihini, şeref ve haysiyetini, îmânını, örf ve âdetlerini fedâ etmemekte direnen bir zümre var idiyse de, Garb'ı, kolay ve göz boyayıcı taraflarıyla alıp, hikmeti ve irfânı kovdukları kapıdan içeri sokmayı bir ilerilik vecibesi zanneden zümre, çoktan ağır basmaya başlamıştı.

Bir memleketin, mâzî ve târih düşmanlığı ile tutulduğu hastalıktan kurtulamayacağını, aksine, geçmişine saygısızlığın, o memleket için öldürücü bir illet olduğunu bilenler gün günden azalmakta ve tek tek sesini duyurmak isteyenlerde âdetâ vatan hâini ve suçlu damgasını yemekte idiler.

Bir zamanlar, başka milletlerin ilerleyişlerine, keşif ve icatlarına bile omuz silken millî haysiyete ne olmuştu?

Öz değerleri yle ıftihâr etmeyi dahî utanılır bir gerilik sayar olan gâfil aydınların, memleketlerine ne hayırları dokunabilir-di? Ne yazık ki kendi değerleri ve mes'eleleri ile uğraşmayı te-nezzül kabûl edecek kadar idrâkine çelme takılmış münevver, asırlarca dünyâ siyâsetine istikâmet çizmiş, milletinin şânını

şerefini bir kalemde silip göremez olmuştu. Ne çâre ki, bu hatâsını göstermeye muktedir basiretli kifâyetli bir uyanık kütlenin de ağır basması ihtimâli kalmamıştı.

İhtışamlı bir mâzî bereketini çiğneyip ithâl malı bir farklı medeniyetin kaftanı içine girmek, nasıl derde derman olurdu? Geleceğin harcı, geçmişin içinde bulunduğunu, ancak bu malmazeden faydalanarak bünyenin yeni baştan inşâ edilebileceğini kim kime anlatacaktı? İçi de dışı da Türk'ün yapısına ters düşen bir anlayışla memleketi ıslâha kalkışan gâfillere nasıl münevver denirdi?

Başka milletler, aydınlarının omuzuna basarak yükselirken, Türk münevveri, memleketini iflâsa sürüklenme yolunu ilerlicilik zannediyordu.

Tanzimat, bir nevi tâbiyet değiştirmektir. Ama bu yazılı vesika henüz yürürlüğe girmeden hayli zaman evvel, imparatorluk dümenini ellerinde tutan idâreciler sınıfı, Garp denen cilveli yosma ile plâtonik bir muhabbetleşme devresine girmiş değil miydi?

Düşmanı dost zannetmek hatâsı, ne yazık ki bu gün teşhis konmuş fakat tedâvî yolları bulunmamış hastalığımızdır.

İllet meydana geldiği hâlde, milli irfan ve hikmetin koğulduğu kapıdan, Garp denen hırsız, hâlâ pasaportsuz elini kolunu sallayarak keyfince girip çıkmakta ve hâlâ kıyıda köşede kalmış son değer kırıntılarımızı da kendi ufuklarına doğru alıp götürmektedir.

Muhâcir kuşlar bile, bir ülkeden bir ülkeye göçerlerken, gidecekleri yeri bilir ve bulurlar. Ama Türk'ün bir dünyâdan bir başka dünyâda yer ve yuva arayan münevveri, yüzyıllardır muallâkta dönüp dolaşıyor.

Hazin olan şu ki nerede karâr etmek istese, vaktiyle kendisinden dayak yemiş olmanın kini ve nefreti ile dön geri ediliyor. İstenmiyor, benimsenmiyor hattâ istihfâf edilerek kovuluyor.

«Gitme, yerine yurduna geri dön... Sana ancak senden hayır gelir...» diyecek bir ulunun sesini duysa, belki de dönecek.

Ama onu kimse çağırıyor, çağırmayı ne düşünüyor ne de biliyor.

Ey asırların efendisi olmuş olan Türk; Seni yeniden aslına, köküne, boş bıraktığın efendilik tahtına kim dâvet edip oturacak?

Kimdir, iki elinde iki meş'ale ile doğru yolu aydınlatacak olan rehber? O kahramanı, daha ne kadar zaman gözleyip bekleyeceğiz?

Ey anasının bir göğsünden vatan bir göğsünden iman sütü emerek beslenmiş olan cetlerimiz! atalarımız, dedelerimiz, babalarımız! sesimizi duymuyor musunuz? Yemin ederim ki işitiyor, duyuyorsunuz. Zîrâ târihin sînesinde gâzî ya da şehit olarak yatanlar ölü değildir. Ölü olan biziz. Gafletin kör ve sağır ettiği biz nâdanlara diri demek günahtır.

Ey geçmişin bağrından hâli seyreden cetlerimiz! Türk milleti kıyâmınızı bekliyor. «Beli... geliyoruz!» diyerek biz gâfiller alayına seslenin, uyarın bizleri... çağırın, çağırın... tâki kendimize gelip geri dönelim, toprağımıza da îmânımıza da sâhip çıkıp ellere kaptırdığımız tahtımıza yeniden oturalım.

FÂRUK NÂFİZ'DEN YAHYÂ KEMÂL'E MEKTUPLAR

9 Temmuz 1930

Yegâne Üstâdım,

Size dört ve mektuplarınıza iki seneden beri hasretim. Varşova'ya **Suda Halkaları** göndermiştim. Şiirlerimin değersizliğini kabûl ediyorum, fakat nâmınıza ithâf olunması iki satırlık bir cevâba değmez mi idi? Ondan sonra bir gazetede çıkan asılsız haber beni ve benimle berâber herkesi müteessir etmişti. Size bu geçmemiş hâdiseden değil, fakat bütün gelecek teessürlerden ebedî sıyânetler dilerim.

Süreyya Bey'den, bir kaç ay evvel, size dâir ma'lûmat aldım. Bilmem Nis'de mi, Kan'da mı, herhâlde bir yerde görmüş, sohbetinizi ve nüktelerinizi anlatıyordu. Bu bile bana bir mazhariyet gibi geldi. Şimdi de İbrâhim Alâaddin Bey vâsıtasıyla haber alırım. O, Madrid'de sizi görmüştür. İnfiallerinizi edebiyâta ve husûsiyle hayranlarınıza teşmîl edecek kadar amansız mı yaptınız?

Ellerinizden öper, dâima tâzim duyduğum bir şahsiyet için dâimî saâdet, sıhhat ve muvaffakiyetler temennî ederim efendim.

El-yevm Türk Ocağı neşriyat ve Türk Yurdu müdürüyüm. Ölü bir edebiyat muhîtime can verecek ancak sizin nefesinizdir. Bütün iddia ve ısrarlara rağmen ben üstâdımın hiç bir zaman tükeneyeceğini kabûl değil, tasavvur bile etmeyenlerdenim. Eğer benim kanâatimi teyit ve hasımlarınızı iskât edecek, nazım, nesir, yazılmış eserlerinizi neşretmek isterseniz evvelâ bizi çiğnememenizi ricâ ederim.

XIX. ve XX. ASIRLARDA İSTANBUL MİMÂRİSİ

Ekrem Hakkı AYVERDİ

XIX. ve XX. asır binâları Osmanlı mîmârîsinin en az mâ-lûm kısmıdır dense, yerindedir. XV. - XVIII. asır binâlarında, meselâ câmiler hakkında, Hadîkatü'l- Cevâmî gibi toplu bir eser olduğu gibi, garphırlarca da yapılmış az çok neşriyat vardır. Hâlbuki içinde yaşamakta olduğumuz devrin hemen hiç bir binâsı ne ölçülmüş, ne tetkîk edilmiştir. Aslı aranırsa bu da tabîidir. Zevkimizin, san'at ölçülerimizin aynası olan eski asırların mîmârîsi dururken, millî husûsiyetleri bir kül olarak ihtivâ etmeyen, son devir san'atı alâkayı nasıl celbederdi? Bütün araştırmacılar, ihtiyarları hâricinde, dikkatlerini daha evvelkiler üzerinde toplamışlar, Osmanlı - Türk eserleri üzerinde, zâten pek fazla olmayan çalışmalar, ancak XVIII. asır sonuna varabilmiştir.

Kudretli Osmanlı - Türk mîmârîsi XIV. - XVII. asırlarda bütün mes'elelerini hâletmiş, ortaya, kat'î şeklini gösteren bir billûr koymuştur. Gözümüz ve rûhumuz, kimyevî oluş ve bütünlenişle vücut bulan bu billûrun saf ve mücerret güzelliği ile iktifâ ettikçe, bu san'at canlılığını muhâfaza etmiştir.

Bir bakımdan san'atımızın dalgalanmaları devletin mukadderâtıyla muvâzî gitmiştir, denebilir. Meselâ **Yeni Câmi** de üslûp ve tarz aynı, ifâde zayıftır. Ortada muhteşem bir eser vardır ama, IV. Sultan Mehmed zamânındaki gevşemenin emmâreleri de bârizdir. XVIII. asır ortalarına kadar san'at ölçü-

leri ve esasları ne kadar aynı kalsa da, tatbikat sâhası daralmış, artık büyük eserler yapılmayıp çeşme ve kasırlarla iktifâ olunmuştur.

İşte bunu tâkiben, XVIII. asır ortasından az evvel, esâsı Orta-Asya'dan Çin yoluyla Avrupa'ya geçen ve orada inkişâf eden rokoko tezyînat ve barok üslûp, memleketimizde de görülmeye başlamıştır. Dalgalı, yuvarlak, kıvrımlı hatlarla teşekkül eden bu tarz, mîmârimizin berrak, kat'î, tereddütsüz hacım ve hatları ve ifâdesi yanında, muğlâk, zayıf, hem de çok zayıf bir fantazi gibi kalmaktadır. Bununla berâber biz, Avrupa'nın barokunu pek ince bir süzgeçten sonra kullanma yolunu tutmuşuzdur. Meselâ **Nûr-ı Osmaniye**'nin bir basık kemerinin manzara selâbetini, barokun beşiği olan Bavyera'da bulmak kâbil değildir. Bizde barok, millet gibi sağlam ve Osmanlı, devlet gibi de zayıf olmuştur. Baroktan azma bir üslûp olan, satih üstüne yapıştırma süs mîmârîsi rokoko tarzı da, burada hüviyet değiştirmiştir. Bu tarzın daha ziyâde ahşap oymalarda görülen misâlleri mîmârî ve tezhîbimizdeki rûmîlere benzetilerek, bize şirin görünür bir kıyâfete sokulmuştur.

İşte XIX. asır, mîmârîyi bu mâhiyette buldu ve sanki yeni asırla berâber yeni bir şey yapılması mecbûrî imiş gibi, yeni bir üslûba, ampire geçti. Ampirin vekar ve ciddiyetle asıl mîmârîmize az çok yaklaşması, süs ve fantaziden oldukça ictinâb etmesi, Osmanlı devletinde tutunmasına çok hizmet etmiş ve uzun müddet yaşamasına yol açmıştır.

Bununla berâber pek çok binâda ampir, rokoko ile beslenmiş olarak tatbîk edilmiştir. Meselâ **Nusretiye Câmii**'nin içindeki tertîbat, dışarıda pencereler, sütunlar ampir iken birden şişkin kuleler, sıra sıra tıknaz alemler, dilimli kapı kemerleri gibi, borok unsurlar yer alıvermektedir. Bu sûretle Osmanlılara has bir ampir üslûbu meydana çıkmış oluyor.

Ampir yanında rokokoya baş vurulmak mecbûriyetinin hissedilmesi, çatılılardan ziyâde, kubbeli binâlarda vâkî olmuştur. Çünkü Napolyon tarafından İtalya'dan naklolunan ampir, biraz Grek, ekseriyetle de Roma üslûbunun mezcinden doğmuş-

tur. Roma'nın da Pompei ekolü hâkimdir. Hattâ yer yer Mısır'dan da bir şeyler katılmıştır. Kubbe bu tarzların hepsine yabancısıdır. Binâenaleyh kubbeli yapılarda baroka kaymaktan kaçınılamamıştır.

XIX. asrın hâkim üslûbu ampirdir; kârgir binâlardan ziyâde ahşaba muvaffakiyetle tatbîk edilmiştir. Avrupa'daki sâhipleri, sâde taş üzerine işledikleri üslûbun buradaki sirâyet sâhasını görseler hayret ederlerdi. Bu da Osmanlı ampirinin husûsiyetidir.

Hâkim üslûp bulunmakla berâber, asrın ortalarında, saray mîmârisinde rönesans, rokoko ve rokay (kabuk) tarzları da kullanılmıştır. **Dolmabahçe Sarayı** ve **Küçüksu Kasrı** bunlara misâldir.

Avrupa'yı şöyle böyle tanımış, bu yüzden de bilerek bil-meyerek o gösterişli, şatafatlı tarzlara o sun'î ve zorlama modül hesaplarına hayran kalmış bir iki Ermeni mîmar ve bir sürü Ermeni ve Rum kalfa bu üslûpların ortalığı sarmasında baş rolü oynamıştır. O sıralarda âdeta tapınılan Avrupa'nın da benimsediği, gösterişli bir tarz ortaya koymak, bu sûretle Osmanlının karşısına çıkmak arzûsu bu hareketi doğuran esaslı âmillerdendir.

Asrın ortasından sonra kısmî bir aksülâmel olmuş, ampir devâm etmekle berâber Arap mîmârîsine heves edilmiş, güya Arap tarzı sanılarak bir şeyler yapılmıştır. Netîcede de **Çırağan** ve kısmen **Beylerbeyi Sarayları**, **Köprülü Türbesi** tâdili, **Harbiye Nezâreti Tak Kapısı** ve **Yan Köşkleri** ve **Vâlide Câmii** gibi binâlar meydana çıkmıştır.

Beş on sene devâm eden bu esas modayı, başka bir çeşit özentî tâtîb etmiş, Valori ve emsâli gibi mîmarların yaptığı **Zirâat ve Ticâret Nezâreti**, **Yeni Câmî**, **Osmanlı Bankası**, **Tıbbiye**, **İstanbul Kulübü**¹ gibi misâller vermiştir.

XX. asır başında ikâmetgâhlarda bir aralık arnuvo tarzı görülmektedir. Ortaköy'de bir sultan sarayı, beş on apartman bu üslûpta yapılmıştır; bunlardan örnek kalmamış gibidir.

1 Bu binâ 1970'lerde yıkılmıştır; yerinde şimdi Enterkontinantal (İntercontinental) oteli vardır.

Bu esnâlarda **Galata Osmanlı Bankası** gibi yarı Alman tarzı, yarı rönesans üslûbunda bir binâ görülmekle berâber, meşrûtiyetten az evvel mîmar Vedat Bey'in Osmanlı mîmârisinin motifleriyle işlenmiş, mütenâsip, kuvvetli eseri, **Büyük Postahâne** meydana çıkmıştır. Binânın tafsîlâtı son derece ustalıkla, tezyînâtı çok güzeldir; bununla berâber ana mîmârînin esas umdelerinden inhirâf ettiği derhâl belli olmaktadır. Bu binâ meşrûtiyette Evkaf Nezâreti tarafından mîmar Kemâl Bey'e yaptırılan hanların üslûbuna yol açmıştır. Fakat mâhiyetleri başka başkadır.

Meşrûtiyet devrinde Ermeni ve Rum kalfaların, mîmarların gelişi güzel yaptıkları binâlar şehri kaplarken, mîmar Kemâl ekolünün ehemmiyet kesbettiği görülmektedir. Mîmar Kemâl Bey **Sirkeci Garı** binâsında Jansen'le berâber çalışmıştır. Onun bu binâda yer yer kullandığı süs motifleri ve yerli san'at taklitleri hakkında, Alman mîmârın sarfettiği takdir sözlerinden ilham ve cesâret alan Kemâl Bey, Vedat Bey'in postahânesini de misâl tutmuş, bir millî mîmârî rönesansı yapmak istemiştir. Fikir pek asilâne idi; ne çâre ki tatbikat ona ihânet etti. Eski mîmârîmizin esaslarına zıt bir çok unsurlar ile iyi yapılanların da kıymetini hükümsüz ve tesirsiz bıraktı.

Neticede de bütün eski kıymetlerin tahribi devresindeki sarsıntılara mukâvemet edecek bir varlık gösteremedi ve sön-
dü, gitti.

Şöyle ki : Osmanlı mîmârîsi bir sinema dekoru, bir cephe anlayışından uzak olduğu düşünülmeyip, son derece temiz işlenmiş kesme taş evkaf hanlarına, lüzumsuz kubbeler, yalnız ahşap ikâmetgâhlarda görülen saçaklar kondu. Çini sâde huzur ve zevk köşklerinin cephelerinde varken, bu hanlarda mebzûlen kullanıldı. Osmanlı binâsında açılması lâzım gelen pencere-
reler, istisnâsız dört köşe olması lâzım iken, bu hanlarda kemerli pencereler yapıldı. Çünkü kemer, lüzûmu için değil, dekor diye tercih edildi; âkıbet bu binâların mîmârîsinin kıymetsiz ve gösteriş olduğu hissi doğdu.

An'anelere karşı pusuda bekleyenler, Avrupalı mîmarları dâvette ve bir Alman kübizmini memlekete sokmakta gecikmediler.

Bu umûmî meşrûhat arasında bahsi geçen binâ isimleri, aynı bendin tavrîhi için konmuştur. Bu kısımda cinslerine göre ele alınacaktır.

A — Câmiler

XIX. ve XX. asır câmi bahsinde pek fakirdir. Câmi, şehrin yeni inkişâf eden karşı yakasındaki noksanı telâfi için hep o tarafta yapılmıştır. İstanbul semtinde yalnız bir tâne vardır. Pek ufaklar ve tâmirler bundan hâriçtir.

Nusretiye Câmii fevkânî olup alt tarafı umûmiyetle ampir, üstü rokoko, yer yer de birbiriyle mezcedilmiş motiflerle işlenmiş, sivri tek kubbeli bir eserdir. Şadırvanı ve muvakkıt-hânesi yanda olup, dalgalı bir saçakla örtülüdür. Minâreler güzel değildir, fakat pek nârindir. Binâ 1825'de yapılmıştır. İçeride büyük hattat Mustafa Râkım Efendi'nin «**Amme Sûresi**» kuşak hâlinde yazılmıştır. Bizim yazımızın emsâlsiz bir nümûnesidir.

Dolmabahçe Câmii tek kubbeli bir sahn ile bir hünkâr dâiresinden mürekkeptir. Asıl câmi hiç bir üslûba uymaz; üstelik bu derece güzel örnekleri olan bir şehirde, kubbenin bu kadar kötü oturtulması şâyan-ı eseftir. Bunu yapan Ermeni mîmar ya kördü veyâ kasıtlı idi. Hünkâr dâiresi tam bir ampirdir. Minâreler cesûrâne yapılmış nârin eserlerdir.

Ortaköy Câmii'nde bir üslûp yoktur; binâ süslemeye boğulmuş, acâip bir gömlekle donatılmıştır. Fakat, Nusretiye ve Dolmabahçe'de mevcûd olmayan, mîmârî ahenk ve nisbet bunda vardır; bundan dolayı şirindir. Kubbenin basık kemerler üstünde gösterilmesi bu nisbeti sağlayan başlıca âmidir. Hünkâr mahfili yine ampirdir. Bir evvelki ile bu 1853 - 54'de Sultan Mecid tarafından yaptırılmıştır.

Aksaray Vâlide Câmii arap, rönesans, grek, gotik her telden çalan bir sazdır. Ne nisbeti vardır; ne de süsünde muvaffakiyet. 1871'de Pertevniyal Vâlide Sultan yaptırmıştır. Bânîye'nin türbesi de orada idi; 1956'da yıktırıldı. Şimdi taşları avluda yatmaktadır.

Çağlayan Câmii ampir, rokoko bir binâdır; son zamanlarda tâmir görmüştür. Güzellikten uzaktır.

XIX. asır sonlarında, 1885'de yapılan **Yıldız Câmii**'ni de, süslerini de sevimli ve güzel bulmaya imkân yoktur.

XX. asır başında mimar Kemâl tarzında **Bebek** ve **Bostancı** ve **Bakırköyü Câmleri** yapılmıştır. Bunlar oldukça nisbetli, temiz, yer yer eski motiflerle süslenmiş, tek kubbeli câmlerdir. Koyu yeşil Lefke taşından yapılmış olmaları manzaralarını ağırlaştırmaktadır.

Erişilmez bir seviyede olan Osmanlı câmi mîmârîsini olduğu gibi kabûl ederek yaşatmanın kâfi bir san'at mahâreti ve şeref olduğunu idrâk etmeyerek, kendinden bir şeyler ilâve etmek hevesi bu câmlerde görülmektedir. Bu yüzden ileride tereddütlü zamanlar geçirilmiştir.

Görülüyor ki mimar Kemâl'in yaptıkları dâhil, XIX., XX. asırlarda câmi mîmârîsi blâncosu, kemiyet ve keyfiyet bakımından tatmîn edici değildir. Gözönündeki basit tekniği bile aktaramayan bu devrin kalfalığından mîmârî beklenemezdi.

Yakın devri bu yazıya almamakla berâber, câmi silsilesini tamamlamak için bir kaç eserden bahsedelim: **Şişli Câmii**, hârikulâde güzel, işlenmiş, fakat nisbeti biraz sivri yapılmıştır. **Levend Câmii** de dünün daha ufak, basit bir tekrâıdır. Maltepe'de Türk mîmârî zihniyetini aksettiren çatılı bir câmi vardır. Pendik'de bu kerre yapılan 1974'de bitmişti, yalnız iç kısmı noksan ve çıplak beklemektedir. Kesmetaş olan hâricî aksâmı itibâriyle, pek güzel ve nisbetlidir. İkisini de mimar Ertuğrul Bey yapmıştır. Son senelerde pek çok câmi yapılmaktadır. Ankara Kocatepe Câmii, bunların en güzelidir. Projesi mimar Fatin Uluengin Bey'e âit bulunan bu câmi, güzelin devri olmadığına en büyük bir delil teşkil etmektedir. Bu câmi müstakil bir makâleye mevzû teşkil edecek kıymettedir. Bittiği zaman üzerinde durulmalıdır.

B — Kışlalar

Bu birbuçuk asırlık devrin en ehemmiyetli binâ şubelerinden biri, kışlalardır. **Selîmiye Kışlası** ârâziye oturtuluşu, dolu ve boş kısımların güzel âhengi, esâsında bir kışlaya pek yakı-

şan kulelerin, aynı zamanda bütün kütleyle bağlantı noktaları, teşkil etmesi, denizden ve karadan görünüşünün birbirine uygunluğu, bu binâya mühim bir değer kazandırmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla, içinin de fenâ olmadığını söyleyebiliriz.

Taşkışla oldukça güzeldir. Tavanlara verilen irtifâ pek fazladır; koşuşların icâb ettirdiği yüksekliği aşmaktadır. Bu fazla irtifâ XIX. asırda pek çok binâya sû-i misâl olmuştur.

Yıkılan **Taksim Kışlası** hiç bir sûretle bu iki evvelki ile boy ölçüşemez. Selîmiye ve Taşkışla'nın ampir üslûbuna karşı bu binâda Ermeni kalfaların yaptığı taklit Osmanlı başlıkları bulunduğu gibi, Arap tarzı süslemeler de bulunmakta idi. Fakat ne çâre ki güzellikten mahrûm idi.

Topçular ve Râmi Kışlaları o kadar değişmiş, harap olmuştur ki bir söz söylemeye imkân yoktur.

Askerî bir binâ olan eski **Serasker Kapısı, Harbiye Nezâreti** ve şimdiki **Üniversite Binâsı**, kütle itibâriyle mütenâsiptir; fakat pencere söveleri ve plastrlardaki acâip ve avrupâî geniş derz, kütlenin tesîrini bulandırmaktadır. Buna mukâbil orta avlu fevkalâde nisbetlere mâlik bir şevk mîmârîsidir. Dorik nizâmındaki, o kalın mermer sütûnlara müstenit kat kat, mahfiller câzip ve çekicidir. Mermer korkuluklar Arap tarzına yakın bir üslûptadır, lâkin güzeldir. Bu pek nisbetli, ferah kısma nazaran yanlardaki merdiven yuvaları biraz boğulmuş görünüyordu. 1948'de yapılan ufak bir tâdille onlarda bu âhenge uyduruldu. Binânın mîmârı Ali Paşa'dır. Bab-ı Seraskerî'nin tâk kapısı at nalı kemerleri, Endülüs süslemelerinin, istalâk-titlerinin içi boş acâip duruşuna rağmen, hatları itibâriyle nisbetli ve sağlam yapılıdır. Kapının iç ve dışındaki, hattat Mustafa İzzet Efendi ve Şefik Bey'in yazıları emsâlsiz bir güzelliktedir.

Serasker Kapısı'nın iki yanındaki hünkâr köşkları, Sultan Aziz devrinin altın yaldızlı, gölgeli bozuk kalemleriyle süslenmiş, saray havasında olan binâlardır.

C — Resmî Dâireler

Ayasofya'daki **Adliye Nezâreti**, ilk defâ Dârülfünûn olarak

yapılmış, sonra Meclîs-i Mebûsan ittihâz edilmişti. Bu yarı ampir, yarı rönesans kışlamsı binâ, karanlık dehlizli, yüksek tavanlı idi; Cumhûriyet Devri'nde yandı.

Sultan Mahmud türbesindeki Maârif Nezâreti sevimsizlikte onu geçer; daha fenâsını yapmak biraz zordur.

Bâb-ı Âli rahat ve ferah bir binâdır. Gördüğü tâdilâtla eski hâlinden bir şeyler kaybetmiş olsa bile, yine câzibelidir. Tavanları müzeyyen, divanhâneleri geniştir.

Topkapı Sarayı birinci avlusunda zarbhâne güzel bir ampirdir. Tuğla taşla yapılmıştır.

D — Saraylar

Dolmabahçe, Sultan Mecid zamânının ve bahsettiğimiz devirlerin en göze çarpan binâsıdır. Yüklü bir rönesans üstüne, yer yer yamanmış rokoko süslerle elde edilen cephe müzeyyendir; fakat olgun değildir; o kadar emek mahalline sarfedilmemiştir. Ermeni mîmar ve kalfaların çalıştığı bu binâda fetihden beri geçen dört asırlık İstanbul inşâatçılığının en basit usûlleri ihmâl edilmiştir. Bir kubbenin temîn edeceği tersirden vazgeçemedikleri için, Muâyede Salonu'nu içten kubbeli yaptıkları hâlde dışarıdan çatı ile örtmüşlerdir; çünkü onlarca rönesans üslûbunda kubbe olamaz. Bu fâhiş bir mîmârî gaflet ve kusurdur. Üstelik bir de inşâatçılık hatâsı yapıp, kubbenin muvâzenesi karşılanmamıştır. Bu yüzden 1955 senelerinde kubbeyi kuşaklamak icâb etmiştir. İç mîmârî zengindir; şâhânedir. Aksaklıklarına rağmen binâ muhteşemdir.

Beylerbeyi Sarayı Dolmabahçe'nin yanında pek zayıf kalır. Arap, Endülüs, rokoko üslûpları bir arada toplanmıştır. Ne içinde, ne dışında samîmiyet vardır. Alabildiğine zengin saray üslûbu binâyı kurtaramamıştır. Beylerbeyi'nin üst bahçesindeki ampir köşk güzel ve mütenâsiptir.

Küçüksu Kasrı rokokonun en mübâlağalı olan rokay tarzındadır; güzellikten uzaktır.

Beykoz Kasrı ampir mütenâsip bir binâdır.

Çırağan Sarayı, içi, dışı en pahalı mermerlerle kaplanmış

bir binâdır. Fakat öyle karışık bir mîmârîdir ki taş yerine altın kaplansa da bir şey değişmezdi. Mısır, Endülüs, Sûriye, Arap üslûplarında kaplamalar, Bizans başlıklı sütûnlar, gotik kafesler, süs ve yine süs Çırağanı teşkil eder, o kadar. 1909'da yanmış olan binânın iskeleti ortadadır.

Yıldız Sarayı bir çok dâirelerden müteşekkildir. Merâsim dâiresi, yüklü saray üslûbuyla yapılmış bir Sultan Hamid eseridir. Bu binâyı ev ismi vermek, anlatmak için en iyi çâre olsa gerektir. Temiz işçilik, zengin kapı, duvar tezyînâtı, daha yüklü tavanlar, işte merâsim dâiresi budur.

Çağlayan Kasrı'nın ana binâsı, yerine uymayan kaba ve bozulmuş bir Sultan Aziz binâsıdır. Eskiden yerinde bulunan **III. Sultan Ahmet Kasrı'na** erişemez. Şimdi o da yıkılmıştır. Fakat Çağlayan'ın başındaki **Çadır Köşkü** Sultan Mahmud binâsı olup bir mîmârî mücevherdir. Son derece mütenâsip, ifâdeli, câzibeli idi.

Kâğıthâne'deki **İmrahor Köşkü** basit bir Kasır'dır.

E — Konaklar

Konaklar bir bir yanmış, yıkılmış, nümûneleri pek az kalmıştır.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmî dâiresi iken yanmış olan **Âli Paşa Konağı** mütenâsip bir binâ olarak görünmektedir.

Fuad Paşa Konağı eski Dişçilik Fakültesi'dir, güzellikten ârîdir.

Mustafa Reşit Paşa'nın Balta Limanı'ndaki Yalısı ağır bir yapıdır; Boğaza hiç bir sûretle yakışmaz.

Bunlar arasında en güzeli Edebiyat-Fen Fakültesi iken yanan **Zeynep Hanım Konağı'dır**. Harem ve selâmlık sofaları ferah, alımlı, sevimli idi. Kapıları, pencereleri, tavanları muhteşemdi. Hâricen de ampiri andıran nisbetli ve şahsiyetli bir mîmârîsi vardı.

Beyoğlu'nda, Sıraselvi'lerde zengin Rum, Ermeni, Mûsevî tâcir ve bankerlerin müzeyyen konakları Sultan Mecid ve Aziz devirlerine âitti. Sultan Hamid devrinde Nişantaşı, Yıldız, Se-

rencebey Yokuşu'nda, devlet ricâline âit ahşap konaklar başka bir grup teşkil eder. Ne onlardan evvelkiler, ne bunlar hakkında tatmîn edici vesika vardır.

F — Çeşmeler

Ampir üslûbun pek yaraştığı bir çeşit de çeşmelerdir. Bunlar umûmiyetle mermerdendir. Paşalimanı'nda Hüseyn Avni Paşa Yalısı önünde, Beylerbeyi Sarayı'nın ilerisinde, Kandilli ve Çengelköy iskelelerinde, Anadoluhisarı Namazgâhı'nda, Kandilli'de Hâdî Bey Yalısı'nda güzel çeşmeler vardır. Beykoz'daki çeşmeler bir kelimeyle nefisdir. Şimdi açık hava tiyatrosu karşısında, Unkapanı'nda toptancılar ve eski Kırkçeşme'de manifaturacılar çarşılarına nakledilmiş olanlar da güzeldir.

G — Muhtelif Ampir Binâlar

Ampir üslûbunun Türkiye'deki en güzel eseri — bizce — **Sultan Mahmud Türbesi**'dir. Kubbeli, sekiz köşe, her yüzde ikişer plastr ortasında yüksek pencereci mermer bir binâdır. İçinde üç kudretli pâdişah yatmaktadır. Türbe ve ihâta duvarı, sebil ve kapıların âhengi mükemmeldir. Öyle ki, birbirine yan bakan, kubbe ve ampir üslûbu burada kusursuz bir bütünlük arzeder.

Bu üslûbun muvaffak olmuş nümûnelerinden biri de Sultan Ahmed'deki **Cevrî Kalfa Mektebi**'dir. Kâmil mermerden olup, başlıklı plastrları tam ampire uygundur. Üstteki tonoz ustalıklı oturtulmuştur.

Güzel ve halk tarafından benimsenen bir eser de Bâb-ı Âli'nin Soğuk Çeşme tarafında, iki yanı çeşmeli kapı ve saktır. Bunun bir eşi de Serasker Kapısı'nda var idi.

Belgrad Ormanı ve Bahçeköy'deki Kirazlı, Vâlide, Sultan Mahmud bendlerinin gövdeleri ampir hatlarla yapıldığı gibi, kapılar, korkuluklar, kitâbeler hep bu üslûptadır.

H — Boğaziçi Yalı ve Köşkleri

Sultan Mahmud tarafından yaptırılıp, sonra Sultan Vah-

deddin'e intikâl eden **Çengelköy'ü tepesindeki köşk** güzel bir eserdir. Beylerbeyi Sarayı'nda olduğu gibi, büyük bir havuzun önüne yapılmıştı. Bir pâdişâha âit olduğu hâlde saraylar ve kasırlar arasında zikretmeyip buraya almamız, Boğaziçi Yalılarından ikisiyle olan yakın müşâbehettendir.

Bir bodrum ve bir kattan ibâret olan köşke geniş birer sahanlıktan girilirdi. Medhâlden iç merdivene kadar uzanan beyzî bir sofa etrâfında odalar yer alıyordu. Bizim gördüğümüz zaman duvar tezyinâtı değişikliğe uğramış olmakla berâber, tavanlar aslı gibi duruyordu. Köşkün pencere ve kaplamaları da değişmişti. Fakat hüviyeti âşikâr idi. Binâ 1960'larda yıkıldı.

Çengelköy'de şimdi, sefir ve sefire Emel Esin Hanım ve Seyfullah Bey'e âit olan **Sâdullah Paşa Yalısı**, plân itibâriyle yukarıda bahsi geçen köşke benzer, beyzî sofanın uzun mihverinde merdiven, küçük mihverinde iki eyvan vardır. İki katlı olan binâ mîmar Sedat Eldem Bey tarafından restore edilmiştir.

Bu ikisinden biraz küçük olan üçüncüsü Kandilli'de **Noter Hâdî Bey'e âit olanıdır**. Bunda beyzî sofanın deniz tarafına eyvan, diğer ucuna merdiven konmuştur. Yalıda 1222 târihli güzel bir çeşme taşı vardır. Bu târih, yalının senesini de gösterse gerektir. Yalının tavanları çıtalıdır; muhtelif tarz ve şekilde mahâretle işlenmiştir. Sofa sıva üstüne kalemle müzeyyendir.

Bunun yanındaki **Kont Ostrorog Yalısı** oyma tavanları emsâlsiz bir güzelliكتedir. Sofası mustatil şeklindedir. Bu yalı belki III. Sultan Selim devri sonlarına varır.

Kanlıca'daki **Cenânîler Yalısı** da güzeldir. (Maalesef 1976 sonunda yanmıştır).

Sultan Mecid devrinin Kuzguncuk'taki **Fethi Paşa Yalısı**, Sultan Aziz zamânının Büyükdere'deki **Abraham Paşa Yalısı** ve Sultan Hâmid saltanatında yapılan **Said Halim Paşa Yalıları** yukarıda mevzû-ı bahsettiklerimizden ve kendi aralarında da, sonraki bir evvelkinden daha aşağı mertebede olan eserlerdir. Fakat en kötüsü bile bir san'at kıymeti taşır.

Eğer yakın zamanların işi olmasa, İstinye'deki **Tahsin Bey Yalısı'nı** zikretmek de münâsip olurdu.

İ — Yukarıda XX. asır başına kadar seyrederek binâ nev'îlerini gözden geçirdik. Şimdi bu devrin muayyen bir mîmârî zihniyete göre yapılmış muhtelif nevîden binâlar grubunu ele alacağız. Bunlarda Şark memleketleri tarafından çağırılan ecnebi mîmarların, hoş görünmek için, o memleket üslûbuna uygun olduğu zannıyla yaptıkları binâlardır. Bu yolda çalışan mîmarların başında Valori gelir. Haydarpaşa'da eski **Tıbbiye Mektebi**, Taksim'de **İstanbul Kulübü**, Sultan Ahmed **Zirâat ve Ticâret Nezâreti**, bir Alman mîmârının eseri olan **Sirkeci Garı** bunlar arasındadır. Bunlar plân, tertibat, tezyînat bakımından birer ucûbedir. Çıplak mülkiyeti bizimdir ama, mânevî sâhibi biz değiliz.

K — **Haydarpaşa Garı** tam bir Alman üslûbudur. **Osmanlı Bankası** ise cermano-greko rönesans bir hüviyettir.

L — O günün san'atını millî Osmanlı mîmârisine bağlamak fikriyle meydana çıkarılan üslûba sıra gelmiştir. Mîmar Valori ve emsâlinin, hoş görünmek veyâ bir kapris uğruna böyle bir fikri kozmopolitçesine tervîc ettiklerini arzetmiştik. Ecnebi mîmarların, Şark mîmârîsi diye ortaya çıkardıkları o kafesli, şahnişinli garîbelerin hâli, mîmar Vedat Bey'e daha doğrusunu yapmak arzûsu vermiş olabilir. Yoksa memlekette kendimizi idrak cereyânını doğuracak ve besleyecek bir fikir hareketi ve neşriyat yok idi. Mîmar Kemâl Bey'in meşrûtiyetten iki sene evvel Bursa Vilâyeti salnâmesinde neşrettiği makâlede bir İslâm ve Selçuk mîmârîsinden bahs açılmış ise de, aslâ Osmanlı'dan bahis edilmemişti ve böyle bir hareketi tevliid edecek kuvvette fikirleri yok idi. Esâsen makâle, bu yolun ilk eseri olan **Büyük Postahâne**'nin başlamasından sonra yazılmıştı.

İşte Postahâne binâsı, millî mîmârîye avdet düşüncesinin ilk ve en muvaffak olmuş numûnesidir. Nisbetleri yerindedir; kütlelerin terkibi güzeldir; hol ferah ve mütenâsiptir. Mermer ve taş işlerinde üstâdâne bir mahâret gösterilmiş, kusursuz şekiller bulunmuştur. Yalnız pencerelerin bâzılarına kemer yapılmış olması, ileride de bu sakat usûlün devâmına yol açmıştır.

Mîmar Vedat Bey'in talebesi Muzaffer Bey'in **Hürriyet-i Ebediye Âbide**'sinde, tatbikat ve tafsîlât güzel, fakat top nam-lusu şekli yersizdir.

Meşrûtiyet'ten az sonra da vakıf hanları inşâatı başlamıştır. Kusursuz bir işçilikle yapılan bu binâlarda vazîfeye mutâbakat ve samîmiyet noksandır. Hiç lüzûmu olmadığı hâlde kubbeler konmuş, cepheleri ağır kesme taş olan bu iş yerlerine, ancak bir köşke yakışan saçaklar yapılmıştır. Cepheye çini yapıştırmak yine zevk için inşâ olunan kasırlara uygun iken bu hanlara da kullanılmıştır. Mâlûmdur ki bizde açılan, kullanılan pencereler mutlakâ mustatîlî yapılı; üzerlerinde tahfif kemeri olsun veyâ olmasın, pencerenin şekli sövelerle müstakim hatlardan mürekkep bir hâle getirilir. Bunun istisnâsı yoktur. Bu hanlarda ise pencereler kemerli yapılmış, fakat işleyemeyeceği için münhanî kısımlar sâbit tutulmuştur. O hâlde sırf kemer yapmış olmak için, kemerle örtülmüş oldukları görülmektedir. Bizim mîmârîmizin samîmîliği böyle dekor için şekil vermeye mânîdir. İşte bu hanlarda, kubbe, saçak, çini, fazla süslü oymanlar, rûmîler, mebzûl istalâktit, zorâkî sepet kulpu ve sivri kemerler kullanılması o güzel işçilikli binâları sun'î birer cephe mîmârîsi hâline sokmuştur.

Tanzîmat'tan beri devâm eden Avrupa hayranlığı pusuda beklediğinden, kırk sene evvel resmî bir mâhiyet alıvermiş, artık eski an'aneler dile alınamaz olmuştur. Millî mîmârîyi müdâfaa arzûsunda olanlar da, söylediğimiz noktalardan dolayı, bir örnek olarak bu hanları öne süremiyorlardı. Esâsen bu yolda bulunanlar mîmar Kemâl ve Vedat ile kıyâs edilemeyecek derecede, onların yaptığını olsun beceremeyecek kadar mahâretsiz, zayıf şahıslardı.

Neticede binâyâ benzemeyen iskeletler, bir yandan da Bizans üslûbundan aktarılmış korkunç süslemelerden vücûda gelen bir cereyan aldı yürüdü. Şehir Bizans harâbelerinin birer tapu senedi gibi yayıldığı bir meşher oldu, çıktı. Meselâ mîmar Monceri'nin **Karaköy Palası** gibi. Bu cereyâna uyan diğer mîmarların bâzı eserleri, meselâ **Galata İş Bankası** binâsını zikredebilir, ama o da aynı kusurlarla mâlûldür.

Biz elli sene evveline kadar olanları işâret etmekle iktifâ ettik. Ondan bu yana olanlar ileride yazılabilir.

TÜRKİYE'NİN BATI DÜNYASINA MÜTEVECCİH HÂRİCİ İKTİSÂDÎ SİYÂSETİ

Profesör Dr. SABAHADDİN ZAİM

GİRİŞ

Kıbrıs hâdisesinden sonra Batı dünyâsı tarafından Türkiye'ye uygulanan iktisâdî ambargo ve baskı siyâseti, dış iktisâdî siyâsetimizi günün mes'elesi hâline getirmiştir. Cumhûriyet devrinde tatbik edilegelmekte olan Batı'ya mütevec-cih tekyanlı iktisâdî siyâsetin yeniden gözden geçirilmesi, çok yönlü, şahsiyetli bir dış politika tâkib edilmesi istikâmetindeki görüşler kuvvet bulmuştur.

Bir yandan A.B.D. Türkiye'ye IMF (Milletlerarası Para Fonu) ve Dünyâ Bankaları yoluyla dış finansman yönünden ezici bir baskı yapar ve iktisâdî siyâsetimize müdâhale ederken, diğer yandan AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) da Tekstil ihrâcâtımıza tahditler koymak, «T. şort»larımızın Avrupa piyasalarında pazarlanmasına karşı savaş açmak sûretiyle, Türkiye'yi iktisâdî sâhada köşeye sıkıştıрмаğa çalışmaktadır.

Üyesi bulunduğumuz NATO (Kuzey Atlantik Poleti) Türkiye'ye baskı yaparak «Yunanistan'ın yeniden NATO üyeliğine» râzı olmasını temine çalışırken, Yunanistan, Ege denizini Türkiye'ye kapamak ve Türkiye'yi Kıbrıs'tan çıkarmak için Batı dünyâsını tebrik etmektedir.

İsrail - Rum lobisinin ABD dış politikası üzerindeki çalış-malarıyla Türkiye üzerindeki iktisâdî ve politik baskılar artırılmaktadır.

Sebepler bellidir. Türkiye siyâsî sâhada Kıbrıs çıkartmasıyla, Orta - Doğu'da bir şahsiyet olarak ortaya çıkmış, iktisâden gelişmekte olan Petro - dolar zengini İslâm dünyâsı nezdinde bir itibar sağlamıştır.

İktisâdî sâhada ise ağır sanâyî hamlelerini hızlandırarak sınâî entegrasyonunu tamamlama ve iktisâdî gelişmesinde Batı'ya olan bağıllığını azaltma yoluna gitmiştir.

Bu iki hareketi akim bırakma ve tesirsiz hâle getirme husûsunda Batı'nın gösterdiği reaksiyon karşısında, Türkiye' de bir yandan Doğu bloku ile, diğer yandan İslâm dünyası ile münâsebetleri geliştirme gayretleri hızlanmıştır.

Bu arada AET ile dondurulmuş olan münâsebetlerin yeniden bir düzene girmesi yolundaki çalışmalar da başlamıştır.

Bu yazımızda bilhassa AET ile olan münâsebetlerimizin Türk ekonomisi yönünden arzettiği önem dolayısıyla, bu konu ele alınarak Batı'ya müteveccih iktisâdî siyâsetimiz bu yönden incelenecektir.

TÜRKİYE'NİN BATI DÜNYÂSINA MÜTEVECCİH HÂRİCİ İKTİSÂDÎ SİYÂSETİ ve AET İLE MÜNÂSEBETLERİ

I. Türkiye'nin hâricî iktisâdî siyâseti XVIII. asırdanberi tek istikâmette ve münhasıran Batı'ya müteveccih olmuştur. Bu münâsebetler, önce Fransa ile ve askerî sâhada başlamış, bilâhare kültür ve eğitim sâhasına intikâl etmiştir. Avrupa' dan getirilen hocalar ve oraya gönderilen talebelerle bu yakınlaşma hızlanmıştır.

1838 Türk-İngiliz Ticâret anlaşmasından sonra Avrupa'dan sinâî mâmul ithâlâtı hızlanmış, millî sanâînin kurulması engellenmiş, kurulanlar çökmüş ve iktisâdî bünyemiz Avrupa ekonomilerinin hâkimiyetine girmeğe başlamıştır.

XIX. asırdaki istikrazlar, dış borçlar, Düyûn-ı Umûmiye Teşkilâtı'nın kurulmasıyla millî iktisâdî yapımızı Batı'nın muvâkabesine tâbî kılmıştır. Sultan Abdülhamid devrinde dış borçların ödenmesi, bu külfeti hafifletmişse de, Sultan Abdülhamid'in hâll edilmesi sonucu İttihat Terakki devrindeki yönetim hatâlarıyla Türkiye büyük kayıplara uğramış, parçalanmıştır.

İstiklâl harbinden sonra «Yurtta Sulh - Cihanda Sulh» parolasıyla Türkiye mevcut statükoyu muhâfaza etme siyâsetini gütmüş, bunu sağlamak için çevresiyle ve Batı ile dostluk münâsebetlerini geliştirmiştir.

İktisâdî gelişmemizi sağlamak için bir yandan Rusya ile işbirliği yapılmış, diğer yandan Avrupa ile münâsebetler geliştirilmiştir. Bu kaynaklarla sanâîyimizi geliştirmeğe çalışırken, kültür ve maârif sâhasında Batı kültürünün tesir ve hâkimiyeti hızlanmıştır.

II. Dünyâ harbinden sonra, Anglo-Sakson dünyâsı ve bilhassa ABD ile münâsebetler hızla gelişmiş, Türkiye siyâsî, askerî iktisâdî ve kültürel sâhada Batı blokunun bir üyesi olmuştur. Bu durum, radyo ve televizyondan spor dallarına kadar Türkiye'nin Avrupa câmiası içinde yer alması şeklinde bir gelişme kaydetmiş ve Türkiye tedricen Orta-Doğu ve Asya'dan tamâmen kopmuştur.

Hâlbuki Türkiye, dünyânın sür'atle gelişen iktisâdî ve siyâsî bünyesi içinde, jeopolitik durumunun arzettiği önem bakımından çok yönlü bir siyâset tâkibine mecburdur. Buna rağmen bu dengeyi sağlanmasında başarılı olunamamıştır.

II. İkinci Dünyâ Harbi'nden sonra 1 Nisan 1948 târihinde Avrupa'da başlayan Marshall yardımı ile Türkiye büyük ölçüde Amerikan ekonomi ve politikasının tesiri altına girmiştir.

1955'lerden sonra Batı dünyâsının Orta - Doğu siyâsetinin İsrail mihferi etrâfında dönmesi netîcesinde Türk ekonomisi baltalanmış, 1957 devalüasyonu, istikrar tedbirleriyle iktisâdî gelişme ve sanâyîleşme hızı duraklamıştır. ABD'nin tesir ve teşvikiyle 1945 - 55 arasında yıkılmış Avrupa'nın yeniden kalkınması sonucunda, batı Avrupa ülkelerinde dünyâ siyâsetinde yeniden söz sâhibi olabilmek için birleşme hareketleri başlamıştır. Bu hareketler, siyâsî amaç taşımakla beraber, önce iktisâdî ve askerî sâhada gerçekleşme imkânı bulmuştur.

Batı Avrupa askerî sâhada NATO içinde teşkilâtlanırken, iktisâdî sâhada 1948'de OECE, (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı) (16 ülke) * ve Avrupa Produktivite Ajansı etrâfında iktisâdî gelişmesini koordine etmeğe çalışmıştır. 1950'de Avrupa Tediye Birliği kurulmuştur. Bilâhare Avrupa Kömür Birliği ile Demir - Çelik Birliği etrâfında başlayan birleşme hareketleri; batı Avrupa'da Altılar ve Yediler diye iki birlik etrâfında gelişmiştir.

25.3.1957'de Roma antlaşmasıyla (258 madde ve ek protokollarıyla) gerçekleşen birincisine **ORTAK PAZAR**, ikincisine **EFTA** adı verilmiştir. Doğu Avrupa ise Rusya'nın liderliğinde iktisâdî işbirliğini **COMECON** adı altında geliştirmiştir.

* OECE, 1960'da bünye değişikliği ile (İktisâdî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı) OECD, hâline geldi. Avrupa dışı ülkeler de katıldı.

Türkiye bu teşkilâtlardan Ortak Pazar denen **Altılar** grubu ile ilgilenmiştir. Ortak Pazar'ı önce 6 merkezî Avrupa ülkesi olan **İtalya, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg** meydana getirdiler. Bunlar umûmiyetle katoliklerin çoğunlukta oldukları ülkelerdir. Buna mukâbil, çoğunluğunu protestanların teşkil ettiği ve başını **İngiltere'nin** çektiği **İsviçre, Avusturya, Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya Yediler** grubunu kurdular. Fakat Ortak - Pazar daha hızla gelişip **Yediler** zayıf kalınca, 1975'den sonra **İngiltere, İrlanda ve Danimarka**, Ortak Pazar'a katıldılar. Böylece **Altılar, Dokuzlar** hâline geldi. Norveç hükûmeti katılma karârı aldığı hâlde referandum sonucunda halk bu teşebbüsü reddettiği için Norveç AET dışında kaldı.

Müşterek Pazar'ı meydana getiren ülkelerin iktisâdî gayeleri şu şekilde ifâde edilebilir : Üye ülkeler arasında bir gümrük birliği meydana getirmek, bu gümrük birliğinde iktisâdî politikaları âhenkleştirip dışarıya karşı müşterek bir gümrük politikasını yürütmek; Müşterek Pazar'a dâhil olan ülkeler arası mal alış verişinde — dış ticârette — kotalarla ifâde edilen miktar tahditlerini kaldırmak. Tadrîcen gümrük vergisinden ve miktar tahditlerinden muaf bir pazar meydana getirmek; üye ülkelerin bütün mâmûllerinin ve mahsûllerinin — her ülke bir vilâyetmişçesine — aralarında gümrüksüz, serbestçe mübâdele edilmesini sağlamak.

Ortak Pazar ülkeleri **tarım sâhasında** sanâyide olduğu gibi aynı prensiplerle gümrük birliğine varamadıkları için tarım bakımından da ayrı bir politikanın benimsenmesi kabûl edilmiştir. Ortak Pazar ülkelerinin zirâî yapısı farklı olduğu için tarım politikasının teşkil edilen bir **Fon'dan müştereken finanse edilmesi** ve böylece zirâî yapılarının da âhenkleştirilmesi istenmiştir. Gâye siyâsî birliğe varmak olduğu için mal mübâdelesini gümrüklerden muaf tutarak serbestleştirirken, insan mübâdelesini de tahditlerden kurtarmak düşünülmüş, **çalışanlar arası hareket serbestliği** prensibi kabûl edilmiştir. Yâni neticede Müşterek Pazar'a dâhil ülkelerdeki insanlar istedikleri ülkede serbestçe çalışabileceklerdir. Bu hedefe varmak için insanların çalışmalarını engelleyen tedbirlerin tadrîcen kaldırılması hedef ittihâz edilmiştir. Çalışmak için bu ülkeler içinde

serbestçe dolaşma prensibi kabûl edilince insanları çalıştırmak için gerekli faâliyetlerin de serbestçe düzenlenmesi zarûreti kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Böylece iktisâdî faâliyetlerde, yerleşmelerde, iskânda, şirketlerin, iktisâdî teşebbüslerin şube açmalarında serbestleşme ve bütün ülkelerde aynı ülkede imiş gibi tahditsiz hareket imkânı sağlanması gâye olarak kabûl edilmiştir. Şirketlere eşit muâmele yapılması prensibi, yerleşme serbestliğinin gerçekleşmesinde usûllerin, prensiplerin ihdâsı Müşterek Pazar'ın hedefleri içindedir ve bunlar da tedricen varılacak gâyeler arasındadır. Sermâye hareketlerinin serbestleştirilmesi, hizmet serbestliğinin gerçekleştirilmesi, Müşterek Pazar anlaşmasında kabûl edilen ana prensiplerdendir. Sermâye hareketlerinin liberalleştirilmesinde tâkib edilecek usûller ve prensipler anlaşmaya dercedilmiştir. Avrupa Müşterek Pazarı'na dâhil olan ülkelerin sermâye hareketleri serbestliğini sağlayabilmeleri için evvelâ bunların durumlarının tetkiki istenmiş, sonra da **kambiyo sistemleri incelenerek, tedricen kambiyo kontrol sistemlerinin ilgası** ve böylece para bakımından **müşterek bir Avrupa parası** ihdâsı hedef ittihaz edilmiştir.

Müşterek Pazar ülkeleri, sermâye serbestliği ve birliği fikrini geliştirirken, az gelişmiş diye ifâde edilen ülkeler karşısındaki durumlarını da ayrıca incelemişler ve prensiplere bağlamışlardır. Bu arada **şirketlerin rekâbetleriyle** ilgili prensipleri de tesbît etmişlerdir. Mâlî bakımdan Müşterek Pazar ülkelerinin **vergi politikalarının âhenkleştirilmesi** prensibi kabûl edilmiştir. Bilhassa vâsıtasız vergiler ile **istihsal vergisinde** âhenkleştirme vergi politikasının temel unsurları olmuştur. İktisâdî ve ticârî politikaların da âhenkleştirilmesi, birleştirilmesi ve müşterek bir Avrupa iktisat ve ticâret politikası meydana getirilmesi istenmiştir. Ayrıca Ortak Pazar ülkeleri **plân** fikri bakımından da plânlama kavramını bütün Avrupa için **global olarak** ele almayı prensip olarak benimsemişlerdir. Bütün bu hususlar Roma Anlaşması denen muâhedede tesbît edilmiş hükümlerdir. Konumuz, bu anlaşmanın bütününü incelemek ve onların kendi içindeki işleyişlerinin teferruatına inmek olmadığı için, arzedilen hususlar Müşterek Pazar'ın ilk plânda gerçekleştirilmesi istenen iktisâdî gâye ve hedeflerini ortaya çıkarmaktadır. Fakat iktisâdî hedefler nihâî gâye müttefik bir

Avrupa Birliği'ni gerçekleştirmektir. Siyâsî Birliğe varmak için merhâle merhâle evvelâ iktisâdî menfaatler sağlamak ve böylece milletleri ve insanları müşterek menfaatler etrâfında birleştirerek daha ileri gâyelere doğru sevk etmek amacı güdülmektedir. Önemli olan husus: Müşterek Pazar'a dâhil olan devletlerin hükümlerlik haklarından, millî hâkimiyet prensiplerinden kademe kademe ferâgat etmek, bu haklarını Müşterek Pazar organlarına bırakmak zorunluğunda bulunmalarıdır.

Türk Ekonomisinde II. dünyâ harbinden sonra Almanya'nın ve tadrîcen Fransa ve İngiltere'nin ağırlık kazanması, Türkiye'nin Batı dünyâsı ile olan bağlarını iktisâdî sâhada Ortak Pazar hareketine katılma istikâmetine tevcih etmiştir. Bu hareket iktisâdî olduğu kadar, siyâsî amaçlar da taşımıştır. Zirâ Ortak Pazar hareketinin başlangıcında Avrupa'nın tıpkı ABD gibi siyâsî bakımdan federal bir Avrupa Birliği veya Avrupa Birleşik Devletleri hâline gelmesi fikri mevcuttu. Bu sebeple Ortak Pazar, EFTA'dan farklı olarak, kuruluş yapısı itibâriyle siyâsî yönden supra-nasyonel bir karakter taşımıştır.

Türkiye'deki batılılaştırmanın romantik taraftarları daha ziyâde bu yönü ile Ortak Pazar'a teveccüh etmişler ve Türkiye'yi bu supra-nasyonel batı teşkilâtının tabîi üyesi yapmak istemişlerdir.

III. Türkiye, 12 Eylül 1963 târihinde Ankara'da imzalanan ve 4.2.1964 tarih ve 397 sayılı kânunla onaylanan, Ankara antlaşması ile iktisâdî yönü yanında siyâsî yönü de bulunan AET'nin ortak üyesi (associate member) olmuş ve belirli safhaların geçilmesinden sonra Tam-üye olmayı amaç edinmiştir.

12 Eylül 1963'de imzâlanan Ankara Antlaşması, 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girdi. Böylelikle hazırlık dönemi başladı. 1.1.1973'den itibaren ise, AET'ye tam üye olmayı gerçekleştirecek olan geçiş dönemi başladı.

Esas olarak 1985'de sona erecek olan geçiş döneminden sonra, Türkiye'nin AET'ye tam üye olması söz konusudur. 1838 — Türk - İngiliz ticâret antlaşması ve 1923 Lozan antlaşmasından sonra Türkiye'nin dış iktisâdî ve siyâsî münâsebetleri yönünden imzaladığı en önemli antlaşma mâhiyetinde

olan Ankara Antlaşması, Türkiye'yi Batı Avrupa'nın iktisâdî ve siyâsî yapısı içinde yer almağa götürüyordu.

IV. Türkiye Bakımından Ortak Pazar'ın Siyâsî Cephesi :

Siyâsî bakımdan Müşterek Pazar'ın gâyesi ele alınırsa ve Türkiye'nin Müşterek Pazar'a girmesi bu yönden incelenirse ortaya çıkan suâl şudur: İlerde kurulması mutasavver ve muhtemel bir Avrupa Federatif Devleti içerisinde veyâ Avrupa Birleşik Devletleri içinde Türkiye'nin bir ünite olarak bulunması kabûle şâyan mıdır? Umûmiyetle Müşterek Pazar konuları tartışılırken bu mes'eleler üzerinde pek durulmamaktadır. İktisâdî entegrasyon geliştikçe, daha şimdiden belirtildiği gibi **Avrupa'nın müşterek bir parası, müşterek bir parlamentosu** olunca bu parlamentoya girecek üyeleri şimdiki gibi devletlerin müstakilen tâyin etmeleri yerine, **halklar tarafından seçilen müşterek parlamentolar** meydana gelince, bunlar tarafından umûmî, iktisâdî sosyal politikalar tâyin edilince yavaş yavaş müttehit Avrupa devletlerine doğru gidilmiş olacaktır. Nitekim, Ortak Pazar ülkelerinin ilk parlamento seçimleri de yapılacaktır. Fakat milletler ürkütülmeden ve tadrîcen bu gâyeye varılacaktır. Bu sebeple Müşterek Pazar hâdisesini bütün açıklığıyla ortaya koymak ve ilmî münâkaşasını gerek uzun vâdeli, gerek kısa vâdeli menfaatlerimiz yönünden incelemek şarttır. Şu hâlde suâlimizi tekrarlayalım. Mâdem ki Müşterek Pazar'ın nihâî hedefleri bir Avrupa Devletler Birliği'ni veyâ birleşik devletini meydana getirmek, kurmaktır. Türkiye böyle bir devlet içinde bir eyâlet olarak bulunmalı mıdır? Konuyu açıklığa kavuşturmak için soruyu böyle sormak gerekir. Bu soruya cevap ararken şu noktayı da berâber düşünmek icâb eder. Çağımız entegrasyon, birleşme devridir. Dünyâdaki bütün milletler aralarında bir takım birlikler kurarak büyük üniteler meydana getirmektedir. Siyâsî ve iktisâdî rekâbet milletleri birtakım gruplar hâlinde birleşmeye itmektedir. İktisâdî ve sosyal mes'eleler yönünden hâdiselerin incelenmesi de meselâ en yüksek kurul olan Birleşmiş Milletler'i bu tip entegrasyonlara teşvîk edici kararlar almaya sevk etmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na göre bölgeler arası işbirliği o bölgelerde yaşayan insanların müşterek refâhını sağlamak im-

kânlarını arttıracığından teşvik edilmelidir; hakikaten teşvik de edilmektedir. Bugün yeryüzüne göz gezdirdiğimiz zaman büyük büyük grupların ortaya çıktığını, çıkmak üzere olduğunu, çıkmaya çalıştığını müşâhede ederiz. Kuzey Amerika'da **Kanada** ile **ABD** İngiltere'nin siyâsî hükümrânlığına rağmen nisbeten iktisâdî bakımdan bir birlik içine doğru gitmektedir. Amerikan sermâyesi büyük ölçüde Kanada'ya yerleşmiş bulunmaktadır. İktisâdî bakımdan münâsebetleri gittikçe girift hâle gelmekte, Kuzey Amerika bir bütün olarak dünyâ politikasında yer almaktadır. Güney Amerika kendi ittihâdını sağlamak için gayret göstermektedir. Mâmafih bu ittihatların karşılıklı rekâbetleri muvâcehesinde menfaatleri muhtemel olacak gruplar rakip birliklerin teşekkülüne mânî olmaya çalışmaktadır. Buna rağmen, bir **Güney Amerika İttihâdı** hareketi mevcuttur. **Afrika ülkeleri, aralarında birlik** kurmaya çalışmakta ve XXI. asrın kıt'ası diye ifâde edilen ve son derece zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sâhip olan bu kıt'a halkı ve milletleri menfaatlerini dünyâ sahnesinde daha iyi muhâfaza etmek için bir — Afrika Birliği — ideali etrâfında çalışmaktadır. **Fakat konunun son derece nâzik olması yüzünden, diğer gruplar tarafından Afrika Birliği'ne de aynı ölçüde mânî olmaya çalışılmaktadır.** Bilindiği gibi yeryüzünde XIX. asrın sanâyî inkılâbı hareketi içerisinde müstemleke hâline gelmiş olan milletler II. Dünyâ Harbin'den sonra siyâsî istiklâllerini elde etmişlerdir. Bilhassa Batı dünyâsının kendi kültür yapısı içerisinde ortaya çıkardığı tez ve antitez — Kapitalizm ve Sosyalizm — in çatışması o âna kadar dünyâ hâkimiyetini sağlamış olan Avrupa medeniyetinin ve gücünün bölünmesine yol açmış, bu bölünme ve çalışmalar hâlen — Üçüncü Dünyâ — diye ifâde edilen ve bugüne kadar idâre edilen ve müstemleke hâlinde kalan ülkelerin de istiklâllerini kazanmasına yol açmıştır. Binâenaleyh komünizmin ortaya çıkması bu sâhada bâzan — şerden hayır doğar — hükmünün enteresan bir tecellisi olmuş ve bu sâyede Afrika milletleri istiklâllerine dönmüşlerdir. Fakat siyâsî istiklâl, iktisâdî istiklâlle kâim olduğu için bu ülkeler iktisâdî bakımdan güçlerini birleştirmek amacı gütmüşlerdir. Fakat biraz sonra arzedeceğim gibi, meselâ Müşterek Pazar Ülkeleri bu hedefi bildikleri için derhâl Afrika'nın 21 ülkesini

aynı Türkiye'nin şartları gibi, Müşterek Pazar'a aday ortak üye olarak kabûl etmişlerdir. Bunun amacı Afrika iktisâdî hayatı içinde entegre ederek, Avrupa'ya olan iktisâdî bağlılığını devâm ettirebilmektir. Öbür yanda Asya'da büyük üniteler ortaya çıkmıştır. Çin ve Hindistan gibi.

Orta - Doğu'da Arap milletleri «Arap İttihâdî»nı sağlamak gâyesi peşinde koşmaktadırlar. Bildiğimiz gibi Kuzey Afrika'da başlayan münferit siyâsî istiklâl hareketleri kademe kademe gerçekleşmiş ve fakat bu hâdisenin önemi yüzünden bu ittihâdın birleşmesi aleyhindeki gayretler de aynı ölçüde şiddetlenmiştir. Fakat hâdise yürümekte, sular aynı istikâmette akmaktadır.

Arap ülkeleri dışındaki İslâm ülkeleri arasında belirli bir entegrasyon hareketi ortaya çıkmamış, fakat meselâ etrafı fazla ürkütmeden bâzı teşebbüsler görülmüştür. Türkiye, İran, Pakistan arasındaki «Bölgesel İşbirliği» denen ve siyâsî, askerî gâyesi olmayan; sâdece iktisâdî ve kültürel sâhada işbirliğini istihdaf eden ve Birleşmiş Milletler'in prensiplerine tıpatıp uyan bir entegrasyon hâdisesi mevcuttur. İlerde temâs edileceği veçhile buna kısa adıyla KİBİ veya RCD denilmektedir. Daha geniş çapta faâliyetler olarak Dünyâ İslâm Birliği Teşkilâtı kurulmuş, İslâm Dışişleri Bakanları Konferansları tertiplenmiş, Dünyâ İslâm Bankası faâliyete geçmiştir.

Şimdi bu hâdiselerin ifâde ettiği mânâ şudur: Yeryüzünde; milletler birleşerek bir takım gruplar meydana getirmeğe çalışmaktadır. Fakat, Orta - Doğu ülkeleri dağınık vaziyettedir. Türk dünyasının büyük çoğunluğu hâlâ esir durumda, müstemleke hâlinindedir. Binâenaleyh Anadolu'da mevcut Türkiye Cumhûriyeti için ortaya çıkan suâl şudur: Dünyânın bu gelişmesi içinde, Türkiye'nin müstakbel yüz yıllık stratejisini tâyin etmek, asırlık politikasını çizmek gerekirse, Türkiye'nin yeryüzündeki yeri nerede olmalıdır? Cevaplandırılacak suâl şudur. Ve bu suâle verilecek cevap Türkiye'nin Müşterek Pazar karşısındaki uzun vâdeli tutumunu tâyin edecektir. Her gelişen milletin böyle bir asırlık stratejisi olması gerekir. Bunlar hükûmetler tarafından değil, akademik çevreler tarafından çizilir. Hükûmetler, bütün milletin benimsediği bu stratejiye günlük ve kısa devreli menfaatlerini uydurmaya çalışır. Kısa vâ-

delerde kısmî inhiraflar olsa bile, devrevî politikalarını bu ana gâye etrâfında çizmeğe uğraşır. Nitekim Batı ve Doğu dünyâsının bu tip stratejileri vardır. Dünyâ hâkimiyetini sağlamak iddiâsında olan büyük devletler, büyük grupları ortaya çıkarmaktadır.

Öyleyse Türkiye, kendisine nasıl bir grup tâyin edecektir? konusunda Türkiye'nin asırlık bir siyâsî politika ve strateji çizmesi, bu sâhada aydınlarımızın fikir yorması ve çalışması îcâb eder.

Kanâatimce, Türkiye'nin belirli bir gruba girmesinden ziyâde, kendi grubunu kurması lâzımdır. Bunun için iktisâdî, siyâsî, sosyal ve kültürel politikamızın daha dinamik ve aktif hâle getirilmesi îcâb eder. Ama getirilebilmesi için, evvelâ böyle bir stratejinin çizilmiş olması lâzımdır. Şu hâlde birinci hususta münevverlerimizin; bilhassa siyâset ilmiyle meşgul olan münevverlerimizin ülkemizin asırlık stratejisini ve dünyâdaki entegrasyon hâdiseleri karşısında, Türkiye'nin nasıl bir grup teşkili gerekeceğini düşünmesi ve bu hususta fikirlerini geliştirmesi lâzımdır. O takdirde Türkiye'nin uzun vâdeli siyâset yönünden bir ihtimâle hayır derken, neye evet demesi gerekeceğini ve bu husûsu uzun vâdede kademe kademe nasıl gerçekleştirmek îcâb edeceğini tesbit zarûreti ortaya çıkar.

Türkiye'yi AET'ye üye olmağa sevkeden sebepleri ayrı ayrı ele alırsak, böyle asırlık bir stratejimiz olmadığı hâlde Türkiye'nin AET ile uzun vâdeli siyâsî angajmanlara girme durumunda olduğu ve bu netîcenin birtakım oldu bitti'lerle sağlanmağa çalışıldığı intibâî hâsıl olur.

Türkiye'nin AET'ye giriş sebepleri özetlenebilir :

1. Türkiye'nin uzun dönem içinde Avrupa devletini veya Federasyonunu kurmak amacında olan bir topluluğun dışında kalmamak görüşü genellikle Türkiye'nin dış politika kararlarında etkili olan çevreler tarafından benimseniyordu. Bu organların başında Dışişleri Bakanlığı bulunuyordu.

2. Ticârî çevreler AET'yi desteklemiştir, hâlâ da desteklemektedir.

3. Sanâyî çevreler de AET'yi desteklemiştir. Zîrâ o zamanlar Türk sanâyînin yapısı farklı idi ve ciddî etüdler yapılmadığından özel kesim mes'elenin mâhiyetinin farkında de-

ğildi. 1. grup temsilcilerinin 2. ve 3. gruplardaki uzantıları, politik temâyüle dayanan görüşlerini ticârî ve sınâî çevreler nezdinde telkine muvaffak olmuşlardır.

4. Piyasa ekonomisine dayalı bir karma ekonomi yapısının devâmı bakımından AET üyeliği özel kesim çevrelerimize bir garanti olarak görülmüştür. Özel sektörün AET üyeliği içinde gelişmesindeki güçlük ve imkânsızlıklar ancak fiilî tesirler görüldükten sonra anlaşılabilirdi.

5. Yunanistan'ın AET'ye üye olma teşebbüsü, batı Avrupa'yla politik ve iktisâdî münâsebetlerde Yunanistan'la çekişme durumunda olan Türkiye'yi ayrı yöne gitmeğe teşvîk etti.

6. Avrupa ile iktisâdî münâsebetlerimizin kesif oluşu.

7. Türkiye'nin AET içinde yer almakla, büyük piyasanın üstünlüklerinden yararlanabileceği görüşü.

Bu faktörlerin tesiriyle Türkiye Ortak Pazar'a aday üye oldu.

V. Türkiye Bakımından Ortak Pazar'ın İktisâdî Cephesi :

Ortak Pazar'ın iktisâdî cephesini ve Türkiye'nin iktisâdî menfaatleri bakımından durumu incelerken şu sorunun cevaplanması gerekir: Acaba Türkiye, Pazarla geçiş dönemi müzâkereleri sırasında bize yapılan teklifler karşısında ne gibi iktisâdî avantajlara sâhip olabilecektir? Bize fevkalâde maddî menfaatler sağlanmakta mıdır? Bunları tetkik gerekir.

Genel olarak bu sâhada yapılan tartışmalarda çok basit olarak şu fikirler ileri sürülmüştür. Denmiştir ki : «Ortak Pazar'a girişin iktisâdî yönden bâzı faydaları ve bâzı mahzurları vardır.» **Faydaları şunlar olabilir :**

1) **Zirâî mahsûllerimizin ihrâcını çoğaltmak imkânları** artar.

2) Aynı malları ihraç eden ve bizim gibi ortak üye, yâhut aday üye olan **Yunanistan'ın** zirâî malları ihraç piyasamızı elde etmesi önlenmiş olur.

3) Gümrüklerin indirilmesi ile sanâyîimizi rekâbete ve ihrâcâta hazırlamak.

4) **Teknik bilgi yönünden** geliştirmek imkânları sağlanmış olur.

5) **İşçilerimizin** Müşterek Pazar ülkelerinde rahatça üye

ülke işçileriyle eşit şartlar dâhilinde iş bulmaları sağlanmış olur.

Buna karşılık, yine basite ircâ ederek, **bu mahzurlar ileri sürülmektedir :**

1) Mevcut sanâyî tesisleri, bilhassa **stratejik** mâmûller imâl eden kamu iktisâdî teşekkülleri veyâ **sermâye** payı yüksek olan sanâyî kollarıyla ancak geniş çapta istihşâlin tasarruf sağladığı sanâyî kolları, zamanla tasfiye olacaktır.

2) Dış ticâret hadlerinin aleyhe dönmesinden dolayı devamlı kayıplarımız olacaktır.

3) Zirâ dış ticâret ve sermâye hareketleri tamâmen serbest bırakıldığı zaman Türkiye'nin bugünkü şartlar içerisinde tediye bilânçosunda denge sağlaması kâbil olmayacaktır.

4) Devamlı açıklar vermesine anlaşma hükümleri müsâade etmeyeceğinden, tediye açığını kapatmak için Türk parasının dış kıymeti **devalüe** edilecektir.

5) Veyâ deflâsyonist bir para ve mâliye siyâseti tâkib etmek zorunda kalınacaktır.

Her iki hâlde de dış ticâret hadleri aleyhimize dönecektir.

6) Diğer yandan yeni sanâyî yatırımları azalacaktır.

7) Türkiye'nin iktisâdî gelişme hızı düşecektir. Yâni böyle bir pazara girişte mevcut sanâyî tesislerinin tâbî olacağı riskten ziyâde, müstakbel yatırımların azalması tehlikesi ortaya çıkacak, bu da % 7 olarak tesbît edilen kalkınma hızının düşmesine yol açabilecektir.

8) Ayrıca Müşterek Pazar'a giriş **hem sermâyenin** ve hem de **vasıflı insan gücünün dışarıya kaçmasına** yol açabilecek, bugünkü moda tâbirle «beyin ihrâcı»nın, yâni münevverlerin dışarıya kaçması hâdisesinin sür'atlenmesine gelişme hızımızı yavaşlatan önemli bir âmil olacaktır.

Türkiye, bu şartları düşünerek ve faydalarını ağır basmış kabûl ederek Müşterek Pazar'a 1 Aralık 1964'de aday üye olarak girmiştir. 5 yıllık aday üyelik süresi 1969 Aralık ayında bitmiştir. Ankara'da yapılan anlaşmaya göre Türkiye Hükûmeti, aday üyelik süresi bittikten sonra geçiş devresine intikâli, 5 yıl daha geciktirebilirdi. Bu hakkımız vardı. Ama isterse tehir ettirilmeden geçiş devresine intikal edilirdi.

TÜRKİYE'NİN HÂRİCİ İKTİSÂDÎ SİYASETİ

Müşterek Pazar'la olan münâsebetlerde, onların teklîf ettiği şartların iktisâdî bakımdan çok aleyhimizde olması sebebiyle hükûmetimiz geçiş devresini bir yıl tehir etmek zorunda kalmış ve **23 Kasım 1970'de** imzalanan **Katma Protokol** ile **Geçiş Devresi'**ne girilmiştir. Fakat tanzîm edilen katma protokol şartlarının Türk ekonomisi için hiç de faydalı olmadığı zamanla daha iyi anlaşılmıştır.

Evvelâ şunu belirtmek isterim ki, Müşterek Pazar'a geçiş devresine intikal kararını vermek son derece önemli olmuştur. Çünkü Türkiye 5 yıllık plânlar içerisinde iktisâdî gelişmesini sağlamak istemektedir. Birinci 5 yıllık plân 1963 - 1967 devresi içinde, İkinci 5 yıllık plân 1968 - 1972 devresinde, Üçüncü 5 yıllık plân ise 1973 - 1977 devresinde gerçekleşmiştir. Müşterek Pazar'a **geçiş devresine** 1970 yılında, yâni İkinci Plân devresinde girilmiş, fakat ne birinci ne de ikinci 5 yıllık plânlarımız, Müşterek Pazar'ın geçiş devresine girecek şekilde hazırlanmamıştır. İkinci ve Üçüncü 5 yıllık plânların iktisâdî kalkınma hesapları yapılırken, Müşterek Pazar'a geçiş dikkate alınmamıştır. Türk ekonomisi, iktisâdî plâna göre yürütüldüğünden Müşterek Pazar'a geçiş devresine girildiğinden plân allak bullak olmuştur. Türkiye'nin çeşitli iktisâdî kesimleri, çeşitli iktisâdî tesirleri bakımından Müşterek Pazar'a geçiş devresinin tahmîl edeceği yükler, maâlesef ilmî bir şekilde hesaplanmamıştır. DPT ancak böyle bir geçiş hâlinde ortaya çıkması muhtemel mes'eleleri tesbît etmiş, araştırma projelerini tanzîm edebilmiştir. Bu sebeple pazarlık yapmak için, gerekli mü-tâlâalar dahî tam hazır değildi. Yâni Türkiye'nin iktisâdî menfaatlerini âzamîleştirme, imkânlarını sağlamak ve pazarlığı buna göre yapmak için pazarlığa esas olacak şartlarımızı tam olarak bilmeden katma protokol imzalanmıştır. Bu yüzden DPT **geçiş devresine** karşı çıkmış, Türk ekonomisinin kalkınmasını plânlayan en yüksek organ Müşterek Pazar'a geçişe itirâz etmiştir. Bu sebeple intikâl durmuştur. 3 yıl süreyle ancak 1.1.1973 tarihinde katma prtokol yürürlüğe girmiştir. Türkiye yönünden katma protokolün şartları Ankara Antlaşması'na nazaran çok daha kötüdür.

— Gelecek sayımızda devâm edecek —

İ L Â H İ

Yâ Rab âciz, bîçâreyiz
Şaşkın, garip, âvâreyiz
Güneşi yok seyyâreyiz
Yâ Rab nice zulmetteyiz

Hiç sormayız dost nerededir
Dosta eren dest nerededir
Arşa uçan post nerededir
Yâ Rab nice gafletteyiz

Uzak düştük didârına
Sen yakinken kullarına
Erdir vaslın gülzârına
Yâ Rab nice firkatteyiz

Çektiğimiz kara sevdâ
Mâsivâdır hep mâsivâ
Sensin Leylâ, sensin Mevlâ
Yâ Rab nice hasretteyiz

Mürîd umar ihsânını
Arar durur seyrânını
Hasta bekler dermânını
Yâ Rab nice bir dertteyiz

Mustafa Tahralı

25-28 Haziran 1978 - İstanbul

GENÇ NESİLLERİN DİN TERBİYESİ ve DESTANLAR

Doç. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ

Değerli edebiyat târihçimiz merhum Nihad Sâmî Banarlı, seneler önce neşrettiği «Dînî Edebiyat Antolojisi ve Din Terbiyesi» başlıklı bir yazısına şu cümlelerle başlıyordu:¹ «Yeni nesillerin «din terbiyesi» için en tesirli vâsıta, hâlâ, «edebiyat» tır. Edebiyat ki, bir güzel san'at olarak, önce, insanların dînî heyecânından doğmuştur. Onun sayısız ve yüzyıllar kaplayan tekâmülü de yine en çok vicdan dünyâlarının ilâhî kudret karşısındaki heyecânıyla beslenmişti. Dâvûd'un «mezâmîr»inde söz, saza yakın bir telkîn kudreti taşıyordu. Kur'an sûrelerinde ise, «kelâm» antik mûsikî âletlerinden yardım beklemeyecek kadar kuvvetli birer mûsikî cümlesiydi.»

«Asırlarca, geçici dünyâ topraklarına iyilik, fazîlet, ümit, îman ve rahmet yağdıran edebiyat, son yıllarda, kendisini yaratan heyecâna eskisi kadar, sâdık değildir. Hâlbuki bu asil heyecan, şimdi her zamandan çok, kendi öz evlâdından himmet bekliyor: İnsanlığın vicdan dünyâsını onarmak için «söz san'atı»nın işe el atması; söz Tanrısının, çizmelerini giymesi lâzım...»

1 Nihad Sâmî Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri, (Kubbealtı Neşriyatı - İst. 1976), C. I, s. 299.

Gerçekten bugün, her yönden anarşiye düşmüş ve hemen bütün mânevî kıymet hükümlerini yele vermiş insanımızı, gen-cimizi ve çocuğumuzu, kaybettiğimiz değerlerimizin şifâ ve hayat sunan dudağı ile temâsa geçirmek istiyorsak, hakikî inan-mışların Allah aşkını ve İslâm îmânını en güzel ifâde ve sevi-yede dile getiren edebiyat mahsullerini yaygınlaştırmak ve iş-lemek zorundayız.

Din terbiyesinde bilgi, şüphesiz zarûrîdir; ama bir vâsita-dır. Aslolan, îman aşısının yapılmasıdır. Gönüllere Allah adının ve sevgisinin yerleştirilmesidir. Kısaca din duygusunun uyan-dırılmasıdır; çünkü îman, herşeyden önce bir duygu işidir, kalb işidir, ilâhî varlığın insanın kendi vicdânında bütün yüceliği ile duyulması ve elde edilmesidir. Tıpkı Dede Korkut Hikâyele-ri'nde, kahramanın:

«Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Yüce Tanrı!
Nice câhillere Seni gökte arar, yerde ister
Sen, yalnız, inanmışların gönlündesin.»

deyişi gibi, Allâh'ı gönülde görüp bulabilmektir. Durum bu merkezde iken, din terbiyesinde, sâdece bir vâsita mevkîinde olan bilgi ve şekli gâye ittihaz edersek, dün Meşrûtiyet döne-minde olduğu gibi, bugün de dînî bilgilerle mücehhez; ama îman neş'esini alamamış, Tanrı'nın yüceliğini gönlünde duya-mamış; başka bir ifâde ile, dîni bilen ve şekil olarak tatbik eden ve fakat dinden ve dîninin rûhundan uzak kitlelerle karşı karşıya kalırız.

Onun içindir ki, bugün, din terbiyesini, piyasayı dolduran ve her biri din mes'elelerini ayrı ayrı ve teker teker ele alan telif ve tercüme eserlerden beklemek, bize hemen hemen hiçbir şey kazandırmayacaktır; çünkü din mes'eleleri ile teker teker uğraşmak, meselâ İslâm adına birtakım emir ve yasakların ger-çekleştirilmesi için yayın yapmak ve mücâdelede bulunmak, neticesiz kalacak faâliyetlerdir. Üstelik bunlar, dînin özü ve rûhundan habersiz kitlelerde, din adına birtakım şüpheler de uyandırabilir. Bu sebepten Hz. Peygamber'in yaptığı gibi, dîni, bütün bir hayat görüşü içinde topluca ele alıp, nesillere îman

aşısı yapmakla uğraşmak, din terbiyesi adına atılacak en emin yoldur.

Bu husustaki en verimli malzeme, milletimizin büyük ve zengin târihi içinde müstesnâ izler bırakmış, insanımızın mânevî mürşidi ve hayat kaynağı olmuş edebiyat mahsulleridir. Bunların başında da destanlar gelir; çünkü «destanlar, milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık mâcerâlarının manzum hikâyeleridir.»² Bunlar çoğu zaman, târihî gerçeklere uymayabilir. Ancak bu durumda bile, milletlerin kendi millî geçmişlerine bakış açılarını ve kendi değerleri hakkında neler duyup düşündüklerini göstermeleri bakımından fevkalâde ehemmiyetlidir. Başka bir ifâde ile, halkın «millet» oluştaki rûhunu, ideallerinin istikâmetini masallaştıran târihlerdir.

Bizim milletimizin destanları, diğer milletlerinkine nazaran oldukça gerçekçidir; târihî vâkıalara hayli uygundur. İslâm öncesi ve sonrası destanlarımızın her birinde bu husûsiyetleri tesbît etmek mümkündür. Kaldı ki Türkler, bütün târihlerini bir destan gibi yaşadıkları için, destanları ile târihleri sanki bir bütündür. Onun için de târih ile masal kısmını ayırmayı ve destanları bu gözle tesbît etmeyi hiç düşünmemişlerdir.

Ne ki içinde yaşadığımız buhranlı dönemler, destan devirlerimizi aratır olduğu ve millî mâzîmize, kuruluşumuza ruh ve can veren anlayış ve düşünüş tarzımıza karşı derin sevgi ve hasretimizi alabildiğine kamçılacağı için, hem bir tâzelenme, hem de yeni yetişen nesillere o günlerin tavrını gösterip din terbiyesine sağlam malzemeler verebilmek bakımından, dînî edebiyâtımızın destan mahsullerinden ilk örneği, hemen her Türk'ün bildiği bir destanı tekrâr etmek istiyorum. Bu «Satuk Buğra Han Destanı»dır.

«Hz. Muhammed, kanadlı Burak sırtında göklere yükseldiği Mîrac gecesinde gök katlarında eski ve ünlü peygamberleri görmüştü. Bunlar arasında tanıyamadığı bir zâtı Cebrâîl'e göstermiş, onun hangi peygamber olduğunu sormuştu. Cebrâîl:

2 Nihad Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Târihi, (İst. 1871), C. I, s. 1.

— Bu peygamber değildir. Bu, sizin âhirete intikâlinizden üç asır sonra dünyâya inecek bir ruhdur; Türkistan'da sizin dininizi yayacak bu ruh, Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın rûhudur, cevâbını vermişti.

Hız. Muhammed buna çok sevindi. Yere döndükten sonra hergün, dinini Türk ülkelerine yayacak bu insan için duâlar etti. Dünyâya Peygamber zamânında gelip onunla görüşmek saâdetine ermiş arkadaşları (sahâbesi) İslâm nûrunu Türkistan'da yankılandırarak bu mutlu rûhu gözleriyle görmek istediler. Hız. Muhammed, onların niyâzlarını kabûl etti, duâ etti.

Hemen başlarında Türk başlıkları bulunan, silâhlı, kırk atlı belirdi. Bunlar, Buğra Han'ın ve arkadaşlarının ruhları idi. Selâm verip yaklaştılar.

(Bu vak'adan üç asır sonra) Satuk Buğra Han, Kâşgar Sultânının oğlu olarak dünyâya geldi. Doğduğu gün yer deprenmiş; dağ yamaçlarındaki kaynaklar kaybolmuş; mevsim kış olduğu hâlde bahçeler, çayırklar çiçeklerle örtülmüştü. Falcılar bu çocuğun büyüyünce müslüman olacağını söylemişlerdi. Bu sebepten onu öldürmek istediler. Fakat annesi :

— Onu müslüman olduğu zaman öldürünüz! diyerek çocuğunu bu ölümden kurtardı...

Satuk Buğra (Han) oniki yaşında iken, birgün kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Kaçan bir tavşan ardından o kadar hızla koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman, kaçan tavşanın durduğunu ve ihtiyar bir insan şekline girdiğini derin hayretle gördü. İhtiyar, Buğra'yı yanına oturtarak ona öğütler verdi; ona Hak dinini öğrenmesi teklifinde bulundu; ona Allâh'ı bilmenin saâdetini ve cehennemin gazaplarını anlattı; yakında kendisine Hak dinini öğretecek kimseyi göndereceğini bildirdi.

Satuk Buğra bu ihtiyarın Hızır olduğunu anladı ve müslümanlığı, kendisine bu dini öğretmekle vazîfeli Ebû Nasr Sâ mânî'den öğrendi.

Satuk Buğra'nın babası ölmüş, annesini amcası almıştı. Aynı zamanda hükümdar olan amcası Hârûn Buğra Han, yeğenini müslümanlıktan geri çevirmek niyetindeydi. Ona bir putperest mâbedi inşâsında bulunmayı emretti. Satuk bu em-

ri, mâbedi câmiye çevirmek duygusuyla kabûl etti. Arkasından amcasını Hak dînine çağırdı. O, kabûl etmeyince Satuk kerâmet gösterdi: Yavaş yavaş yer yarıldı ve amcası yere gömüldü.»

Tan ağarınca Satuk hükümdâr oldu. Türk ülkelerinde İslâmlık onunla birlikte başladı, birlikte hüküm sürdü. Yeni hükümdâr kâfirler için amansız bir düşman oldu. Savaşlarda ağzından ateşler saçarak imansızları yakıyordu. Kılıcını onların üzerine çektiği zaman bu kılıç kırk adım uzuyordu. Doksanaltı yaşına geldiğinde kılıcının korkusu Belh'in önünden geçen Amuderya boylarına, cenupta Kış Kezek'e, şimâlde Karakurum'a kadar olan yerlerdeki kâfirleri müslüman etmişti. Satuk Buğra Han, bir yıl da Çin'le savaşmış, İslâmlığı Turfan'a kadar yaymıştı. Hastalanmasaydı daha da ileri gidecekti. Fakat yukarıdan aldığı bir dâvetle Kâşgar'a döndü. Şehre girer girmez bu hastalıktan öldü. Artunç'da Meşhed denilen yere gömüldü.

Satuk Buğra Han'ın dört oğlu ve dört de kızı vardı. İkinci kızının adı Alanur'du. Alanur, İsmâ'nın annesi Meryem gibi, Cebbrâil vasıtasıyla ağzına süzülen bir damla ışıktan gebe kaldı. Doğan çocuğun üç asır evvelki İslâm kahramanı Hz. Ali'nin oğlu olduğu anlaşıldı. Çocuğa, Seyyid Ali Arslan Han adı verildi.

Ancak bunu başka türlü söyleyenler de vardır. Derler ki: Alanur, birgün evinin önünde gözlerini kendisine dikmiş bakan bir arslan gördü. Dehşete düştü, alnından inci tanesi terler boşandı ve bayıldı. Her ne olursa olsun doğan çocuk, Ali gibi, Allâh'ın arslanı'ydı. Bu çocuk yedi yaşına geldiği zaman Alanur yine Buğra Han'lar soyundan bir Han'la evlendi. Bu izdivaçtan da Mehmed Arslan, Yusuf Arslan, Kızıl Arslan denilir, üç oğlu doğdu.»³

Milâdî IX. ve X. asırlarda söylendiği anlaşılan Satuk Buğra Han Destanı'nın bundan sonraki kısmında, Satuk Buğra

3 Destan, 135 sahife tutarındaki bir el yazmasından özetlenmiş şekliyle Nihad Sâmi Banarlı (Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, C. I, s. 268-269)'dan nakledilmiştir. Destan'ın diğer neşirleri için bakınız: Prof. Dr. Osman Turan, Selçuklular ve İslâmiyet, (İst. 1971), s. 147-187; Dr. Neclâ Pekolcay, İslâmî Türk Edebiyatı (İst. 1967), s. 15-19.

Han'ın soyundan gelen Karahanlıların kâfirlerle uzun zaman devâm eden savaşları anlatılır. Şimdi bu Destan'da, İslâmiyet'in Türkler eliyle yüceltilişinin ve Türklerce benimsenişinin ilk işâretlerini buluruz. Ayrıca daha sonraları meşhur Arap edebiyatçısı el-Câhız'ın «Türklerin Faziletleri» (Fazâilu'l-Etrâk)⁴ adlı eserinde bahsettiği birçok husûsun kaynağı mevcuttur. Mühim olan bir tarafı da şudur: Türkler, savaşla veyâ kılıç zoruyla değil, ilâhî bir tebşirle ve kendi arzûlarıyla müslüman olmuşlardır. Tam bir samîmiyetle müslüman olduktan sonra da, henüz bu dîne girmemiş soydaşlarına ve hattâ en yakın akrabalarına dahî kötü gözle bakmışlar ve onları «kâfirler» olarak görmüşlerdir. Kezâ Türklerin Allah yolunda amansız birer mücâhid oldukları ve bu anlayışın, İslâm devri ilk Türk destânından itibaren kesinlikle benimsendiği bütün açıklığı ile görülmektedir. Aynı şekilde Destan'da ve İslâm dönemi târihimizin başlarında rastlanan «Arslan» adı mânidârdır. Onun için, her zaman kahramanlık peşinde olan ve dâimâ destânî bir hayat yaşayan Türklerin, İslâm dünyâsı içinde de, bütün saflığı ile İslâmiyete sarılmış ve kendini bu dîne adanmış bir kahramâna, «Allâh'ın Arslanı» sıfatıyla meşhûr Hz. Ali'ye hayranlık duymuş ve adını dâimâ yüceltmiş olmalarını yadırgamamak gerekir. Öte yandan diğer destanlarımızda olduğu gibi, Satuk Buğra Han Destanı'nda da, eski inanışımızdan gelen at, av, mukaddes ışık, kırk arkadaş gibi birçok unsur, hemen İslâm inancıyla birleşivermiştir.

İşte bugün, ister ilâhiyatçı, ister târihçi veyâ edebiyatçı olsun, millî mâzisine sevgi duyan, iman zevkinin neş'esini almış gerçek vatanperver öğretmene düşen iş, her kademedeki insanımıza ve talebemize, dinî edebiyat mahsullerimizin seçilmişlerini, din terbiyesi için gerekli fikirler ve açıklamalarla bütünleyerek intikâl ettirmek olmalıdır. Şunu unutmamalıyız ki, dinî duyguları, öğütlerle ve hattâ bilgilerle değil, târihimizde san'at şâh eserleri hâline gelmiş şiir, nesir, hikâye ve destanlarla uyandırmak ve iman aşısını, kuvvetli edebiyat sâhifeleri arasında yapmak, en emin ve geçerli yoldur.

4 Bu eser Ramazan Şeşen tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Türk Kültürü yayınları arasında neşrolunmuştur.

MESNEVÎ HADİSLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA *

Ali YARDIM

İslâm'ın ilk beş asrı boyunca ortaya konan eserlerde, hadisler ve târihî haberler değişik bir metotla verilmiştir. Bu dönemin kaynaklarındaki hadis metinlerinin baş tarafında, «senet» denilen bir râviler zinciri vardır. Bu usûl, başlangıçtan beri, müslüman ilim adamlarının titizlikle uyageldikleri bir gelenektir.

Sâdece Hadis sâhasında değil, diğer ilim dallarında da bu gelenek cârî idi. O devrin; târih, tefsir, fıkıh, tasavvuf, menâkıb vb. gibi ilim dallarına âit eserlerinde yer alan hadisler ve târihî haberler, — istisnâsız diyebileceğimiz bir çoğunlukla — hep senetleriyle nakledilmiştir. Meselâ, hukûkî bir eser olan, İmâm Ebû Yûsuf (ö: 182/798)'un «Kitâb'ül- Harâc»ı; Fıkıh Usûlü'nün ilk meyvesi olarak bilinen, İmâm Şâfi'î (ö: 204/819)'nin «er-Risâle»si; Taberî (ö: 310/922)'nin «Tefsir» ve «Târih»i; biyografik bir eser olan, İbn Saad (ö: 230/845)'in «Tabakaat»ı; tasavvufî bir eser olan, Kuşeyrî (ö: 465/1072)'nin «Risâle»si; İbn Abdilberr (ö: 463/1071)'in «Câmiu Beyânî'l-İlm»i; Hatîb el-Bağdâdî (ö: 463/1071)'nin «el-Kifâye»si; Saymerî (ö: 436/1044)'nin «Menâkıbü Ebî Hanîfe»si ve daha yüzlerce eser bu nakil geleneğine göre te'lif edilmişlerdir.

* 1967 senesinde, Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin hadisleri üzerinde bir çalışma yapmamız, tensip buyurulmuştu. Aralıksız iki sene süren bu mesâînin meyvesini, «Mesnevî Hadisleri: Metin, Kaynak ve Sıhhat Dereceleri Hakkında Bir Araştırma» ismi altında toplamamıza rağmen, irfan hayâtımızın istifâdesine sunmak mümkün olmadı. Ancak, uzun zamandır vâkı olan sözlü ve yazılı istekleri, bir makaale çerçevesinde karşılamayı düşündük. Bu yüzden burada, sâdece sonuçlar üzerinde durduk. Hadislerden örnekler vermediğimiz gibi, dipnot vb. gibi açıklayıcı bilgiler üzerinde de durmadık. Değerli okuyucularımızdan, bu noktanın göz önünde bulundurulmasını istirham ederiz.

Fakat, hicrî beşinci asır sonları ve özellikle altıncı asır başlarından itibaren, «rivâyet» veyâ «an'ane» sistemi dediğimiz bu geleneğin terk edildiğini görüyoruz. Bunun, çeşitli sebepleri vardır. Biz burada, o sebeplerin tahliline girecek değiliz.

Belki yazıldığı devirde, böyle senetsiz, vesikasız hadis nakletme usûlü normal karşılanıyordu. Ne var ki bu durum; isim yapmış, asırların malı olmuş ve büyük kütlelerce hüsnü kabûl görmüş eserler için, — zamanla — bir kusur telâkkî edilmeğe ve tenkit konusu yapılmağa başlamıştır. Bu neviden tenkitlerin târihi ise yeni olmayıp, oldukça eskilere dayanır.

Meselâ, «Siyer, târih, tefsir, tasavvuf kitaplarındaki hadislerin çoğu uydurmadır» meâlindeki iddiâların, zaman zaman, günümüzde de tekrar edildiği oluyor. Hâlbuki, bir ilim dalının bütününe yöneltilmiş olan böylesine bir iddiâ, insanı, aşırı şüpheciliğe ve toptan inkârcılığa götürüyor. Bu, içinde bir kaç tâne çürük bulunan, hattâ bulunma ihtimâli olan bir kasa meyvenin, hepsine birden çürük gözü ile bakmağa ve o çürükler yüzünden kasanın bütününe fedâ etmeğe benzeyen bir tutumdur¹.

1 Meşrûtiyet dönemi ilim adamlarımızın en seçkinlerinden olan Rahmetli İzmirli İsmâil Hakkı, Peygamber Efendimiz'in Sireti üzerinde araştırma yapacak kimselere ışık tutma maksadıyla kaleme aldığı «Siyer-i Celile-i Nebeviyye» isimli eserinde (İst. 1332, 154 sahife), bu konulara geniş bir şekilde yer verir. Meselâ, eserinin 88. sahifesindeki «Kütüb ü resâil-i gayr-i mütebere-i meşhûre» (geçersiz meşhur kitap ve risâleler) başlığı altında, 52 adet eser üzerinde durur. Bu eserlerin 43. sırasında «tasavvuf ve ahlâk kitapları» vardır. Bu gruba dâhil eserler için şöyle der: «Ehl-i hadis, tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki châdis (hadislere) itimâd etmezler.» (s. 96) Hâliyle, Mesnevî de aynı grubun içine girmektedir. Yine 48. sırada, Gazâlî'nin İhyâ'sı yer almaktadır. Bu eser için de: «İhyâ'ü'l-'Ulûm'un da hadislerine itimad yoktur» (s. 98) demektedir.

Öte yandan müellifin, son 50 sahifeye yakın bir kısımda, belirli konulara âit hadisler için kullandığı üslûp çok serttir. Meselâ «... hiç biri sahih değildir; ... hakkındaki hadislerin tamâmı mevzû'dur (uydurmadır); ... kâffesi zayıftır...» gibi umûmî hükümler, verilmiştir.

Hâlbuki, çalışmalarımızda bir «el kitabı» olarak kullandığımız ve hâlâ da bir benzeri yazılmamış olan bu değerli eser, acabâ, yazılış gaayesine uygun olarak mı kullanılmakta; yoksa, bir pire için bir yorgan yakma eğiliminde olan çevrelere mi hizmet etmektedir? Auliyamayoruz.

İşte, buna benzer iddiâların çoğalmasi ve ilmi değeri olan eserlere karşı — hadis ilmi yönünden — şüphelerin yaygınlaşması sonucu, hicrî sekizinci asırdan itibaren (mîlâdî XIV. asır) yeni bir çalışma çıkışı açılmıştır. Hadis ve haberlerin vesikalandırılışı şeklinde ortaya çıkan bu mesâîye «**Tahrîc**» ismi verilmiştir. **Sâdece metni bilinen bir hadîsin; senedini, kaynağını ve sıhhat derecesini tesbît etmeye, o hadîsin tahrîci denmektedir.**

Hicrî sekizinci asırdan öncesine âit tahrîc örneklerine rastlayamıyoruz. Üzerinde tahrîc çalışması yapılan eserler ise, hep, beşinci asırdan sonra kaleme alınanlardır. Meselâ, Gazâlî (ö: 505/1111)'nin **İhyâ'sı**, Mürğînânî (ö: 593/1197)'nin **Hidâye'si**, Zemahşerî (ö: 538/1143)'nin **Keşşâf'ı**, Beyzâvî (ö: 685/1286)'nin **Tefsîr'i**, Nevevî (ö: 676/1277)'nin **Ezkâr'ı**, Kadî 'Iyâz (ö: 544/1149)'ın **Şifâ'sının** hadisleri üzerinde yapılan çalışmalar bunların bir kağıdır. Kettânî, **er-Risâletü'l-Müstatrafe** isimli eserinde (s. 185 - 191), bu çalışmaların yirmi iki kadarını tanıtır.

Son zamanlarda ise, çeşitli ilimlere kaynaklık eden değerli eserlerin hadislerini tahrîc etme faâliyeti artmıştır. Özellikle, edisyon kritiği yapılarak neşir hayâtına kazandırılan y a z m a eserlerin, bu arada, hadislerinin tahrîci de yapılmaktadır ki, bütün bunlar, ilim ve İslâm adına sevindirici çalışmalardır.

MESNEVÎ'DE, HADİSLERİN NAKİL TARZI

Mesnevî, hicrî yedinci asrın ikinci yarısı (mîlâdî XIII. asır) mahsûlüdür. Bu devir, hadis ve haberleri senetsiz olarak nakletme geleneğinin başlatıldığı döneme rastlar. Çağının diğer eserlerinde olduğu gibi, Mesnevî'deki hadislerin de, kaynakları belirtilmemiştir.

Bilindiği üzere Mesnevî, manzumdur ve Farsça'dır. Hz. Mevlânâ eserine, küçümsenmeyecek sayıda hadis almıştır. Ancak O, hadislerin, lâfzı değil mânâsı, şekli değil muhtevâsı üzerinde durmuştur. Biz ise araştırmamızı, onların mânâsı değil lâfzı, muhtevâsı değil şekli üzerinde sürdürüyoruz.

Mesnevî'de, çoğu zaman hadisler, Farsça'ya tercüme edilerek meâlen verilmiştir. Bâzan da, beytin durumuna göre, ha-

dışın bir tek kelimesi veyâ bir cümlesi alınmıştır. Alınan bu kelime veyâ cümle, uzunca bir hadîsin, ana fikri ve özü durumunda olan kısmıdır.

Alınan metnin hadis olduğunu gösteren ifâdelere gelince; bunlar, beytin vezin ve kâfiyesine göre değişiklik arzettir. En çok kullanılan nakil ifâdeleri ise şunlardır: **Mustafâ fermûd** (Mustafâ buyurdu); **Güft Peygamber ki...** (Peygamber dedi ki...); **Hândeş Resûl** (Resûlullah söyledi); **Der hadis âmed ki...** (Hadisde geldi ki...); **Kavl-i Resûl** (Resûl'ün sözü); **Behr-i in fermûde est** (Bu yüzden buyurmuştur); **Mustafâ güft** (Mustafâ dedi); **Bışnev in haber** (Bu habere kulak ver) ve benzeri ifâdeler.

Pek çok yerinde hadislerin **serlevha** (başlık) yapılmış olması, Mesnevî'nin dikkat çekici yönlerinden birisidir... Mevlânâ'da, âyet ve hadis, dâimâ lokomotif fikir olmuş; diğer fikirler, san'at unsurları ve hikâyeler ise, katar fikir olarak kullanılmıştır. Tesbitlerimize göre, Mesnevî'nin bu husûsiyeti üzerinde gereği kadar durulmadığı kanâatindeyiz.

Hız. Mevlânâ, tam 53 yerde, hadisleri bölüm başlığı yapmıştır. 50 küsur yerde de, âyetler başlık olarak kullanılmıştır. Mesnevî'deki başlık sayısı ise 950 civârındadır. Yüz küsur başlığı âyet ve hadislerin teşkil ettiği bir esere, **Kur'ân'ın özü** (mağz-ı Kur'ân) diyenler, mubâlâğa değil, bir gerçeği ifâde etmiş oluyolar.

Başlık olarak verilen bu hadisler de, aşağıdaki ifâdelerden birisi ile nakledilmiştir: **Der tefsîr-i in haber ki...** (Bu hadîsin açıklaması hakkındadır...); **Der tefsîr-i kavlihî Aleyhisselâm...** (Peygamber Aleyhisselâmın sözünün tefsiri hakkındadır...); **Der beyân-i kavl-i Resûl Aleyhisselâm...** (Resûl Aleyhisselâm'ın sözünün açıklanması hakkındadır...); **Der sebeb-i vürûd in hadis-i Mustafâ ki...** (Peygamberin bu hadîsinin söyleniş sebebi hakkındadır...); **Der ma'ni-i in hadis ki...** (Bu hadîsin mânâsı hakkındadır...) gibi ifâdeler.

MESNEVÎ HADİSLERİNİN KAYNAKLARI

Hadis ilminde, hicrî beşinci asır sonlarına kadar ortaya konan rivâyet kitapları kaynak eser kabûl edilir. Daha

sonraki devirlerde meydana getirilen hadis kitapları ise **ikinci el** eserlerdir. Bunlar, kaynak hüviyeti taşımazlar. Hepsi de, bir önceki dönemin eserlerinden derlenmiştir. Tâbir câizse, beşinci asıra kadar olanları **dîvan**'lara, sonrakileri ise **antoloji**'lere benzetebiliriz.

Araştırmacılar ve bir bakıma tahric çalışması yapanlar, bir hadîsin kaynağına âit vesîkaları araştırırken dâimâ beşinci asıra kadar verilen eserlere baş vurmuşlardır. Ancak, eserin aslı kaybolmuş veyâ yazmaları elde edilememişse, o zaman, ikinci dönem eserleri vesîka olarak kullanılmıştır.

Biz, bu ölçüler içerisinde Mesnevi'deki hadislerin kaynaklarını tesbît etmeğe çalıştık ve şöyle sonuçlar elde ettik :

1) Mâlik b. Enes	(ö: 179/795)	5 Hadis *
2) 'Abdullah b. Mübârek	(ö: 181/797)	10 »
3) Tayâlisî	(ö: 204/819)	20 »
4) Ahmed b. Hanbel	(ö: 241/855)	48 »
5) Dârimî	(ö: 255/869)	27 »
6) Buhârî	(ö: 256/870)	37 »
7) Müslim	(ö: 261/875)	42 »
8) İbn Mâce	(ö: 273/886)	34 »
9) Ebû Dâvûd	(ö: 275/888)	33 »
10) Tirmizî	(ö: 279/892)	48 »
11) Nesâî	(ö: 303/915)	14 »
12) Hâkim Nişâbûrî	(ö: 405/1014)	37 »
13) Ebû Nu'aym el-İsfahânî	(ö: 430/1038)	20 »
14) Beyhakî	(ö: 458/1066)	60 »

Burada isimlerini sıraladığımız kaynaklar, çok meşhur olanlardır. Diğer kaynakları ise, ayrıca her hadîsin dipnotunda gösterdik. İnceleme imkânı bulamayıp da, ikinci el kaynaklardan istifâde ederek tesbît ettiklerimizi bu listeye almadık. Nitekim, İbn Ebî'd-Dünyâ (ö: 282), Bezzâr (ö: 292, Ebû Ya'lâ (ö: 307), İbn Hibbân (ö: 354), Taberânî (ö: 360), Dârekutnî (ö: 385), Hatib el-Bağdâdî (ö: 463) vb. gibi ilk devir muhaddislerinin çeşitli eserlerinde, münferit veyâ müşterek olarak yer alan hadisler de mevcuttur. Bu gibi eserlere, sâdece işaret etmekle yetindik.

* Liste, kronolojik sıraya göre tanzim edilmiştir.

Yukarda verdiğimiz rakamlara gelince; bunlar, müstakil değil, müsterektir. Yâni, bir kaynakta bulunan hadis, icâbında bir diğerinde de yer alabilmektedir. Öte yandan, isimlerini sıraladığımız bâzı muhaddislerin bir kaç tâne eserinden yararlandığımız için, buraya, kaynağın ismini değil, musannıfının ismini aldık.

Hız. Mevlânâ'nın, disiplinli ve yüksek seviyede bir öğrenim gördüğünü; oldukça uzun süren bir de müderrislik hayatı olduğunu biliyoruz. Bu sebeple, gerek talebe iken okuduğu, gerekse müderris olarak okuttuğu hadis kaynaklarını (ve hâliyle diğerlerini) tesbît etmeyi çok isterdik. Böyle bir tesbît, bizi, Mesnevî hadislerinin kaynaklarına daha emin yollardan götürebilirdi. Ne var ki, zaman ve imkân yetersizliği sebebiyle bu isteğimiz, bir arzû olarak içimizde kaldı.

Bu konuda yapılmış aydınlatıcı bir çalışma ile karşılaşmadık. Elllerinde oldukça geniş vesika ve imkân bulunan müesseselerin başındaki zevât ile târihçilerimizden, bu yönde bir çalışma beklediğimizi ifâde etmek isteriz.

MESNEVÎ HADİSLERİNİN SİHHAT DERECELERİ

Hız. Mevlânâ'nın, eserine, küçümsenmeyecek sayıda hadis aldığını söylemiştik. Tesbît edebildiğimiz kadarıyla, — mükerrerler hâriç — Mesnevî'de 158 hadis vardır. Buna, belki bir kaç rakam daha ilâve edilebilir. Yukarda da ifâde ettiğimiz gibi, bunun 53 tânesi başlık olarak verilmiştir. Geri kalanları ise, beyitler içersinde geçmektedir.

Mesnevî'deki hadisleri tesbît ederken, açıkça «hadis» olduğu belirtilenleri ele aldık. Delâlet veyâ işâret yoluyla, mazmûnunun hadis olma ihtimâli olan beyitler üzerinde durmadık.

Zîrâ, «Ben, sağ olduğum müddetçe, Kur'ân'ın kölesi; ve, Peygamber yolunun toprağım» diyen Hız. Mevlânâ'nın bütün sözleri, bu iki çizginin dışına çıkamazdı. Biz de, ilim yapacağız diye, «e d e b» sınırı dışına çıkamazdık...

Mesnevî'de, hadislerin ciltlere dağılışı şöyledir :

I. Ciltte	39 Hadis
II. »	23 »
III. »	19 »
IV. »	24 »

V. »	25 »
VI. »	28 »
Yekûn	158 »

Bir hadîsin, çeşitli bölümlerde ve değişik ciltlerde, üç - beş defâ zikredildiği de olmuştur. Bunları, tek hadis olarak değerlendirdik.

Bu hadîslerin, **sıhhat derecelerine göre durumları** ise şöyledir :

a) Senetleri sahih olanlar	78
b) Senetleri zayıf olanlar	38
c) Kaynağını tesbît edemediklerimiz	16
d) Yaygın olan lâfzı hadis olmayıp da benzerini tesbît ettiklerimiz	8
e) Kaynaklarını tesbît edip de sıhhat derecelerini tesbît edemediklerimiz	4
f) Hadis olmadığı üzerinde yaygın görüş olup, metnini kaynaklarda tesbît edemediklerimiz (Mevzû)	14
Y e k û n	158

Kaynağını tesbît edemediğimiz hadisler için «son söz» söylemek mümkün değildir... Gerçi, mevcut matbû eserlerin — aşağı yukarı — tamâmına yakınıni taramış olmamıza; ve araştırmamıza esas teşkil eden bibliyografyanın yüz'ü aşmasına rağmen, sayıları son derece kabarık olan yazma eserlerin hepsini inceleme imkânımız olmadı. Biz, bu neviden hadislerin kaynaklarının tesbît edilebileceği yolundaki kanâatimizi hâlâ muhâfaza ediyoruz.

Bir kısım hadislerin, Peygamber Efendimiz'in kullandıkları lâfızlarla değil de, mânâyı bozmadan, değişik kelimelerle rivâyet edildikleri bir vâkıdır. Buna, hadis dilinde «rivâyet bil'mânâ» denir. Bu durumu göz önünde bulundurarak, aynı mânâyı ifâde eden ve Mesnevî'dekine yakın bir lâfızla rivâyet edilmiş olan hadis metinlerini tesbît etmeye gayret ettik. Yukarıda sözünü ettiğimiz yazma eserlerde, belki bunların, Mesnevî'de geçen şekli de bulunabilecektir.

Kaynaklarını tesbît ettiğimiz hâlde, sahih veyâ zayıf olduğuna dâir, muhaddislerce bir görüş belirtilmeyen metinler

için, hüküm beyân etmekten çekindik. Hadislerin sıhhat derecelerini tesbît ederken, yine çeşitli muhaddislerin kanâatlerine baş vurduk. Muhaddislerin hükümleri arasında uyuşmazlık olanlar için, hadis usûlü ölçüleri içerisinde, tercih hakkımızı kullandık.

Hadis olmadığı üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülen ve kaynaklarda da tesbît edilemeyen **14 metin** ise, şimdilik «**Mevzû Hadis**» olma vaziyetinden kurtulamamıştır. Bu rakam, bütünü % 8'ini teşkil eder. Bu duruma göre, **Mesnevî'ye, hadis ilmi bakımından yöneltilen ithamların doğruluk derecesi, yüzde sekiz oluyor.**

Didaktik ve tasavvufi mâhiyette olan eserler için, bu durum, büyük bir kusur olmasa gerektir. Kaldı ki, bir kısım kaynak hadis mecmûalarında bile, bu rakamın çok üstünde, Mevzû Hadis bulunabilmektedir.

MESNEVÎ'NİN, BİR FIKİH KİTABI İLE MUKAYESESİ

Fıkıh ilmine dâir eserler, ihtivâ ettikleri hadisler bakımından, fazla bir tenkide uğramamıştır. Üstelik, hukûkî eserlerdeki hadisler üzerinde daha titiz davranıldığı; ve bu nevîden eserler içerisinde zayıf ve mevzû hadis bulunmadığı husûsu umûmî bir kanâattir.

Mukâyeseli bilgiler, bizi, tek taraflı kararlardan daha isâbetli sonuçlara götürür. Bu noktadan hareket ederek, Mesnevî'yi, Fıkıh dalının klâsik eserlerinden birisi ile karşılaştırmayı uygun bulduk. Mukâyesemizin her iki unsuru da; aynı coğrafi bölgenin, aynı iklimin, birbirine çok yakın iki kültür merkezinin insanı; ve rivâyet geleneğinin terk edildiği dönemin eseridir. Birisi Belh'li, diğeri Semerkant'lıdır...

Hız. Mevlânâ'dan 120 sene önce vefât eden ünlü Hanefî Fakîhi 'Alâeddîn es-Semerkandî (ö: 552/1157)'den ve, kendi dalının ölümsüz eseri «**Tuhfetü'l-Fukahâ**»dan bahsetmek istiyoruz.

Tuhfetü'l-Fukahâ'nın hadisleri üzerinde de bir tahric çalışması yapılmıştır. Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi Hadis Üstadı Muhammed Muntasır el-Kettânî tarafından gerçekleştirilen bu ciddi çalışma, eserin aslı ile birlikte, dört cilt hâlinde (2200 sahife, Beyrut 1964) neşredilmiştir.

Üstad el-Kettânî'nin tesbitine göre, Tuhfetü'l-Fukahâ'da

629 hadis bulunmaktadır. Mütevâtir ve Sahih olanlar dışında, bu hadislerin 92'si zayıf bir senetle rivâyet edilmiştir... 30 kadarı muharreftir. 20 küsûrunun kaynağı tesbît edilememiştir... Eserde, 8 tâne de Mevzû Hadis bulunmuştur.

Bu mukâyese, başka her hangi bir eserle yapılırsa, durum yine de değişmeyecek; ve, üç aşağı beş yukarı, aynı sonuçlar alınacaktır. Ne var ki, fikhî eserlerde «Mevzû Hadis» bulunabileceği husûsu, hiç bir zaman polemik konusu yapılmamıştır.

MESNEVÎ'NİN HADİSLERİ ÜZERİNDE YAPILAN DİĞER ÇALIŞMALAR

Yazıldığı devirden bu yana üzerinde çok yönlü çalışmalar yapılmış olan Mesnevî'nin, hadisleri üzerinde de incelemeler eksik değildir. Diğerleri yanında, bilhassa iki tânesi, üzerinde durulmağa değer niteliktedir :

1) Mesnevî Şârihi **Ankaravî** (ö: 1041/1631), beyitleri şerh ederken, beytin delâlet veyâ işâret ettiği hadîs-i şerifleri de kaydetmiştir. Aşağı yukarı hadis metinlerinin tamâmını kaydeden Ankaravî, ancak pek azının kaynağını belirtmiş ve hiç birisinin sıhhat derecesi hakkında her hangi bir işârette bulunmamıştır. Bu bakımdan o, ilmî bir tahric sayılamayacağı gibi, Mesnevî'ye bu konuda yöneltilen tenkitleri cevaplandırmaktan da uzaktır... Biz, Farsça olarak verilen hadislerin asıllarını tesbît ederken, Ankaravî'nin bu değerli eserinden büyük ölçüde faydalandık.

2) İranlı Profesör **Bediüzzamân Fûruzanfer**'in de bu konuda bir araştırması vardır. **Ehâdis-i Mesnevî** adını verdiği bu eser, Tahran Üniversitesi'nin 283 seri numarasıyla 1375/1955 yılında neşredilmiştir. Eser; önsöz, metin, indeks vs. ile birlikte 286 sahîfe tutarındadır. Profesör, Mesnevî'nin I. cildinde 102, II. cildinde 89, III. cildinde 83, IV. cildinde 233, V. cildinde 139, VI. cildinde 159 olmak üzere, cem'an 745 «beyit» tesbît etmiştir.

Fûruzanfer, mükerrer hadisleri ayrı ayrı sayması bir tarafta, Mesnevî'deki Arapça vecîze ve darb-ı meselleri; ve bilhassa, her hangi bir hadîsin mazmûnuna işâret eden beyitleri de bu meyânda zikretmek sûretiyle 745 rakamına ulaşmıştır. Bu bakımdan, 745 rakamının ihtivâ ettiği beyitlerin, denilebilir ki, yarıya yakını hadis değildir. Pek çoğu da, mükerrer hadislerdir.

Sözünü ettiğimiz bu eser de ,ilmî mânâda bir tahric olmakla berâber, Mesnevî'deki hadislerin geçtiği beyitleri ve hadis metinlerinin pek çoğunu derli toplu bir yerde vermesi bakımından faydalıdır. Müellifin, yer yer gözünden kaçanlar da olmuştur ki, biz, mühim olanlarına, yeri geldikçe işâret ettik.

NETİCE

İlmin de, imânın da e d e b 'i; Resûlüllah Efendimiz'e, söylemediği bir sözü isnâd etmemek olduğu kadar, O'nun söylediği bir söze, «Bu söz O'nun değildir» dememeyi de gerektirir.

Tefsir, târih, siyer, ahlâk, tasavvuf... gibi ilim dallarına âit eserlerde bulunan hadislerin çoğunun zayıf veyâ uydurma olduğu öne sürülürken, bu iddiânın altından, hesapta olmayan sonuçların çıkabileceği dikkatten uzak tutulmamalıdır. Değilse, birisi kalkıp, pekâlâ «Öyle anlaşılıyor ki, İslâm, bu gibi ilim dallarına önem vermemiştir... Bu nevîden bilgilerin, hepsi değilse bile, çoğu safsata ve hurâfeden ibârettir» diyebilir.

Böylesine iddiâlar, bir yandan bu sâhaların ölümsüz eserlerini bir kalemde «ikinci sınıf eser» durumuna düşürürken; öbür taraftan da, bu eserleri veren büyüklerimizi, abesle işti-gâl eden kimseler hüviyetine büründürmüş oluyor.

İslâm'ın kültür bütünlüğünü sağlayan eserler değerlendirilirken, birisi lehine diğeri saf dışı bırakılırsa, bundan, i r f a n hayâtımız büyük yaralar alabilir. Bilindiği gibi, sistem bir bütündür. Bu bütün içerisinde, temel unsurlar olduğu gibi, t e f e r r u a t dediğimiz tamamlayıcı unsurlar da mevcuttur. Hattâ çoğu zaman günlük hayâtımız, teferruat dediğimiz mes'e-lelerle iç içe olduğu hâlde; temel unsurlarla, günlerce, aylarca, yerine göre yıllarca karşılaşmadığımız olabilmektedir.

Bir Mevlânâ, bir Muhyiddîn-i Arabî, bir Abdülkâdir-i Gey-lânî, bir Ahmed Yesevî, bir Seyyid Ahmed er-Rifâî, bir Şeyh Edebâlî, bir Akşemseddîn ve diğer bir benzerinin cemiyet içinde icrâ ettikleri fonksiyonla; bir İmâm Âzam'ın, bir İmâm Şâfi'î'nin, bir Serahsî'nin, bir Ebüssu'ûd Efendi'nin... icrâ ettikleri fonksiyon, birbirine zıt değil, sistemin bütünlüğü içerisinde, sâdece bir «iş bölümü»nden ibârettir. Ve, her sâhanın kendine göre bir metodu, kendine göre bir üslûbu olagelmıştır.

Bâzı kalemlerce zayıf ve mevzû hadisler konusu işlenirken kullanılan üslûp, hem çok sert, hem de, hadîs-i şerifler üzerine gölge düşürücü dozda olmuştur. Üslûp o kadar serttir ki, mes'e-lenin esâsına vâkıf olmayan kimseleri, «İslâmî eserler, uydurma hadislerle doludur... Hadis diye nakledilen sözlerin çoğu uydurmadır!..» gibi bir şüpheyi sürükleyecek mâhiyettedir. Halk dilinde buna, «kaş yaparken göz çıkarma» derler.

Hâlbuki ilk devir İslâm âlimleri ve özellikle hadiscileri, taa işin başlangıcında çok sıkı tedbirler alarak, Peygamber pınarının berrak suyunu kirletebilecek bütün menfezleri tıkamışlar ve bize sağlam bir mîras bırakmışlardır. Eldeki hadislerin «ta pu»ları durumunda olan bu sağlam ve zengin mîras sâyesinde, hiç paniğe kapılmadan, sükûnetle ve gönül huzûru ile vesîkaları değerlendirmek mümkün olabilmektedir.

Zamânın çeşitli bâdireleri içerisinde hiç yara almadan günümüze kadar gelebilmiş ve tek başına ayakta durmayı başaramış olan şahıslar, müesseseler ve bunların temsil ettikleri fikir sistemlerine karşı yapılan tenkit ve itirazların, daha çok, o sâhaların âşinâsı olmayan çevrelerden geldiğini söylersek, bir gerçeğin perdesini aralamış oluruz.

Yazımızın sonunu, Rahmetli Hocam Prof. M. Tayyib Okıç Bey'in, Mesnevî hadisleri üzerinde yaptığımız araştırmaya lûtfettiği «Önsöz»ün son paragrafı ile bağlamak istiyoruz :

«Mesnevî'de, doğrudan doğruya mevzû (apokrif) olan hadislerin sayısı çok sayılamaz (14). Yazar, bu rakamı tesbît etmekle, Mesnevî'nin büyük müellifi lehine olacak bir hakîkati tesbît etmiş olmaktadır. Sayın Yardım'ın bu çalışmalarından önce, Mesnevî'de, Mevzû Hadis mikdârının daha kabarık olacağı tahmîn edilebilirdi. Böylece, bu gibi teşevvüşlerden, Celâlüddîn Rûmî, asırlar sonra tebriye edilmiş oluyor. Zayıf sayılan hadislerin sayısı, her ne kadar küçümsenemezse de (38), didaktik ve tasavvufî eserler için, bu durum tabîi karşılanabilir. Netîce itibârı ile yazar, Mesnevî Hadisleri'ni sıhhat yönünden vuzûha kavuşturmuştur ki, tedkîkinin asıl ehemmiyeti de buradadır.»

BİR GÜZELE SÖYLEYİŞ

Ey gonca dudaklım seveceksin beni sen
Şâd eyleyeceksin yine üftâdeni sen
Ol hançer-i aşkınla yarıp gönlümü her gün
Mefitûn edeceksin şu ciğer pâreni sen

Yılmaz Soyer

GENNADEION KÜTÜPHANESİ'NİN OSMANLI TÂRİHİ BAKIMINDAN EHEMMİYETİ

Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ

(İndiana Üniversitesi Osmanlı Târihi
eski Assosc. Profesörü)

Uzun yıllardır üzerinde ısrarla durduğumuz hususlardan birisi de Türk târihi, daha doğru bir tâbirle Osmanlı târihi bakımından yabancı dillerde yazılmış ve gereği gibi faydalanılmamış eserlerdir¹. Çeşitli sebeplerden dolayı Türkiye ve Türklük hakkında ecnebî lisanlarda yazılan, birçoğu âdetâ bir yazma eser husûsiyeti gösteren, binlerce kitap ve makâle bulundukları kütüphânelerde târihin derinliklerine gömülü kalmıştır.

Bilindiği üzere memleketimizde Türk ve Osmanlı târihi ile alâkalı araştırmalar esas îtibâriyle ancak XX. asrın başlarından îtibâren ciddî bir mâhiyet almağa başlamıştır. Bu çalışmaların çok gecikmiş olması dolayısıyla, XV. asırdan îtibâren çeşitli Avrupa memleketlerinde, XIX. yüzyıldan başlayarak

1 Bu hususta meselâ bk. Dr. Orhan F. Köprülü, **Osmanlı târihi ile alâkalı İngilizce kitap ve risâleler hakkında bâzı notları I, Türk Kültürü**, Nisan 1968, sayı 66, s. 12-18. Bu yazının ikinci kısmı için bk. **Türk Kültürü**, Temmuz 1977, sayı 177, s. 52 - 58. Aynı husus hakkında şu makalemize de mürâaat edilebilir. **Türkler ve Türkiye hakkında bilinmeyen veyâ az bilinen İngilizce kaynaklar, Cumhuriyetin 50. yılına Armağan'dan ayırbasım T.K.A.E. yayınları**, Ankara 1973, s. 159 - 174.

Amerika'da hakkımızda yapılan neşriyâtın çok büyük bir kısmı ilim adamlarımızın mechûlû kalmıştır. Nitekim Târih Kurumu'nca yayınlanmış olan **Osmanlı Târihi**²'nin çeşitli ciltlerine âit bibliyografyalar, kullanabildikleri yabancı kaynaklar bakımından son derece kifâyetsizdir. Buna mukâbil meselâ L.S. Stavrianos'un **The Balkans Since 1453** (New York 1958)³ ve Roderic H. Davison'un, **Reform in the Ottoman Empire, 1856 - 1876** (Princeton 1963)⁴ adlı eserlerinin gerek muhtevâsı, gerek bu muhtevânın dayanağı olan pek çok yabancı kaynağın tenkidî bir şekilde yer aldığı bibliyografyaları gözden geçirilirse, yerli târihçilerimiz aleyhine çıkacak büyük fark açıkca görülecektir.

Diğer taraftan son 35-40 senedir Avrupa, Amerika ve Rusya'da yapılan yayınlardan çok büyük bir kısmının isimleri dahî mechûlûmüz kalmaktadır⁵. Bu neşriyâtı kütüphânelerimizde bulmak hemen hemen imkânsızdır⁶. İşte bundan dolayı-

2 Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Târihi**, C. I-IV, 1947-1959; Ord. Prof. E. Ziya Karal, **Osmanlı Târihi**, C. V-VIII, 1947-1962.

3 Bugüne kadar Türkiye'de fazla dikkati çekmeyen, içinde bâzı intihaller de bulunan bu kitabın daha sonraki yıllarda başka basımları da yapılmıştır.

4 Eserin, 1973'de reprint olarak çıkarılan 2. baskısında bâzı düzeltmeler ve Bibliyografya'sına yapılan yeni bir ilâve de bu kısımda yer almıştır.

5 Dr. Orhan F. Köprülü, **Yabancı dillerde Türklükle alakalı çalışmalar hakkında bâzı notlar**, **Türk Kültürü**, Ekim 1977, sayı 180, s. 55-58; Prof. Dr. Mehmet Köymen, **Türk Kurtuluş Hareketi'nin İyi Bilinmeyen Bir Yanı**, **Millî Kültür Dergisi**, Ekim 1977, sayı 10, s. 7-10; Dr. Orhan F. Köprülü, **Türk Târihinin Yabancı Kaynaklarına Dâir Yeni Notlar**, **Türk Kültürü**, Ekim 1978, sayı 192, s. 36-38.

6 Türk Târih ve kültürüyle alakalı yabancı neşriyâtı başta Türk Târih Kurumu Kütüphânesi olmak üzere, Üniversite Merkez Kütüphânesi, Millî Kütüphâne, Edebiyat Fakültesi'nin zümre kütüphâneleri ile Türkiyât Enstitüsü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, T.B.M. Meclîsi gibi kütüphânelerde kısmen olsun bulmak mümkündür. Daha eski târihlerde yayınlanmış yabancı kitaplar için ise, bu saydıklarımıza ilâveten Robert Kolej Kütüphânesi, İst. Arkeoloji Kütüphânesi, İst. Belediye Kütüphânesi Bayazıt Genel kitaplığı ve Yapı Kredi Bankası'nın İstanbul'da yeni hizmete açtığı kütüphânedeki Ord. Prof. Fuad Köprülü ile Ord. Prof. Câvid Baysun'un koleksiyonlarına müracaat edilmelidir.

dır ki son zamanlarda çıkan bir yazımızda, gerek eskiden çıkmış gerek son zamanlarda yayınlanmış eserlerin bulunabileceği Avrupa, Amerika ve Rusya kütüphânelerinin bir listesini yaparak araştırmacılara yardımcı olmağa çalıştık⁷.

Bu yazımızda ise bu kütüphânelerden Atina'daki Gennadeion kütüphânesi ve burada bulunan bizimle alâkalı yabancı eserler hakkında bâzı bilgiler vermeğe çalışacağız⁸. Bu kütüphâne çeşitli dillerde yazılmış belli başlı Osmanlı târihlerinin pek çoğu mevcuttur. Fakat bunlar umûmiyetle bilinen kitaplar olduğu için, bizim burada asıl üzerinde durmak istediğimiz kitap ve risâleler bunlar değildir. Bu kütüphâne yer alan yüzlerce kitap ve risâle arasında ilk dikkati çekenler, Viyana muhâsarası, İnebahtı ve Türklerle Venedikliler arasında vukûa gelen harplerden bahsedenlerdir.

Gennadeion'da çok nâdir ve baskısı bakımından en eski eser, II. Pius'un nüshası olan ve takriben 1468'de Cologne'da Ulric Zell tarafından basılmış bulunan **Epistola ad Turcarum Imperatorem Mahumeten**'dir. Bahis mevzûu kütüphânenin yine bu kısmında yer alan bir diğer çalışma da Paul Rycaut'nun **The Capitulations and Articles of Peace between the Maiestie of the King of England (Charles II)... and the Sultan of the Ottoman Empire** ismini taşıyan eseridir. Bu kitap muhtemelen İstanbul'da basılmış olan ilk İngilizce kitaptır. Bu eserin Gennadeion'da

7 Dr. Orhan F. Köprülü, **Türklükle Alâkalı Yabancı Eserlerin Bulunduğu Başlıca Amerika ve Avrupa Kütüphâneleri, Türk Kültürü**, Ocak 1979, sayı 195.

8 Atina'da bulunan Gennadeion kütüphânesi, Gennadius (1844-1932) isimli bir Yunan diplomatının 24.000 ciltlik husûsî koleksiyonunu 1922'de Atina'daki «American School of Classical Studies'e vermesiyle vücut bulmuş, daha sonra yine Gennadius ve vârisleri buna 4000 kitap daha ilâve ederek, bu kütüphâneyi 28.000 cilde iblâğ etmişlerdi. 1955 sonlarında Gennadeion'un kitap mevcûdu 50.000'e yaklaşmıştı. Bu makaalemizde, adı geçen kütüphânenin müdürlüğünü yapan Peter Topping'in, **Sources for Ottoman History in the Gennadeion (Report on Current Research**, Spring 1956, Washington D.C. 1956, s. 51-57 isimli makaalesinden geniş ölçüde faydalanılmış, ayrıca mevzû ile alâkalı bir takım notlar ilâve edilmiştir.

bulunan nüshası İstanbul'daki İngiliz elçilerinden H. Finch Earl of Wichelsea'nin imzâsını taşımaktadır.

Gennadeion kütüphanesi'nin Şark mes'elesine âit seksiyonu da çok zengin bir koleksiyon olup, 750 kitap ve risâle ile çeşitli dergilerden 66 cilt hâlinde bir araya getirilmiş olan makâleleri içine almaktadır. Kütüphâne, Makedonya mes'elesi, Türk hâkimiyeti altındaki Balkan milletleri, 1897 Türk - Yunan Harbi ve Balkan Harbi hakkında yabancı dillerde yazılmış bir çok kitap ve risâleyi de ihtiva etmektedir.

Bu kütüphanenin dikkati çeken taraflarından birisini de Yunan harfleriyle fakat Türkçe olarak¹⁰ yazılmış kitaplar teşkil etmektedir. Bu kitapların büyük bir kısmı Venedik ve İstanbul'da basılmış olup, bunlardan en eskisi 1718 târihini taşımaktadır. Gennadeion'da bulunan zengin seyahatnâme koleksiyonunun büyük bir kısmına kütüphanenin basılı kataloğının I. (nu. 1097 - 1206) ve II. (nu. 795 - 835) ciltlerinde rastlanabileceği gibi, bu kısımda yer almış kitaplar için S.H. Weber'in 2 ciltlik kataloğuna da mürâaat olunabilir¹¹.

Gennadeion'da Osmanlı târihine ışık tutabilecek bir çok orijinal resme de tesâdüf olunmaktadır. Bunlar arasında, XVI. asrın ikinci yarısında adı bilinmeyen bir ressam tarafından mürekkeple yapılmış 30 santimetre eninde ve 16 metre uzunluğunda «Büyük Alay» gösteren ve ne yazık ki son tarafı noksan olan resim çok dikkate şâyandır. 1573 - 1574 yılları arasında kim olduğu belli olmayan bir ressam tarafından yapılan ve aralarında II. Selim ile Sokullu Mehmed Paşa'nın resimlerinin de bulunduğu 107 resimlik bir diğer koleksiyon da zikredilmeğe

9 Sir John Finch, 1674-1681 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul'daki sefiri idi. Kendisinin bu müddet zarfında tuttuğu notlar sonradan G.F. Abbott tarafından neşredilmiş olup, bu eserin adı şöyledir: **Under the Turk in Constantinople, A record of Sir John Finch's Embassy 1674-1681** (nşr. G.F. Abbott), London 1920.

10 Karamanlı alfabesi, Anadolu'da vaktiyle Türkçe konuşan Rum azınlığının kullandığı alfabeye verilen isimdi

11 S.H. Weber, **Voyages and Travels in the Near East made during XIX Century**, Princeton 1952 ve yine aynı müellifin **Voyages and Travels in Greece in the Near East and Adjacent Regions made previous to the year 1801**, 1953.

değer. Meşhur Maltalı ressam Preziosi'nin suluboya olarak 1852 - 1865 târihleri arasında yaptığı 113 resim¹² de kütüphânede yer alan ve bizim için büyük bir değer taşıyan eşsiz bir koleksiyondur.

Atina'daki bu kütüphânede dikkatimizi çeken başka bir husus da Türkiye'de XIX. asırda yayımlanan yabancı gazetelere âit olan koleksiyondur. **The Christian East, Echos d'orient, Oriens Christianus, Orientalia, Christiana Periodica**'yı bu meydana sayabiliriz. Bu gazetelerin dışında olarak 1821'den itibaren İzmir'de yayımlanan, XIX. asır İzmir târihi ve kültür hayatı bakımından¹³ büyük bir ehemmiyeti olan **Le Spectateur Oriental**¹⁴'in 1821 - 1826 seneleri arasında çıkan nüshaları da adı geçen kütüphânede bulunmaktadır¹⁵. Gennadeion'da dikkatimizi çeken mecmûa ve gazete koleksiyonları meyânında 1909 - 1914 yılları arasında Şerif Paşa tarafından Paris'te yayımlanan **Mècheroutiette**'in tam bir koleksiyonu ile 4 Haziran 1915 - 4 Kasım 1918 arasında İstanbul'da neşrolunan **Hilâl**'in Fransızca baskısının eksiksiz bir koleksiyonunu (1233 nüsha) da sayabiliriz.

Gennadeion'daki 22 tâne Türkçe, Arapça ve Farsça yazma eser mevzûumuzun dışında kaldığı için bunlardan bahsetmeyeceğiz. Ama yine bu kısımda bulunup, XVI. - XIX. asırlar

12 Preziosi'nin, Gennadeion'da 113 suluboya resminin bulunduğundan haberdâr ettiğim Osman Öndeş, bu husustan **Hayat** mecmûasına yazdığı **Eğer Van Mour olmasaydı** (6 Temmuz 1978, sayı 28, s. 8) adını taşıyan makalesinde bahsetmiştir.

13 Bu hususta geniş bilgi almak için bk. L. Logarde, **Les Journaux Français de Smyrne à l'époque de Mahmoud II, Journal Asiatique**, cilt CC-XXX-VIII, 1950, s. 103-144.

14 Muntazaman çıkan ilk siyâsî gazete olan **Le Spectateur d'orient**'ı Alexander Blacque kurmuş olup, 1836'da Malta'da vukû bulan, ölümüne kadar II. Mahmud ile münâsebetler kurmuştu. (bk. Frank E. Bailey, **British policy and Turkish reform**, Cambridge 1942, s. 137, not 34).

15 Bu gazetenin 1827 senesinde yayınlanan nüshaları ise «Finlay Library of the British School at Athens»de mevcuttur. **Le Spectateur Oriental**, daha sonra (28 Şubat 1828-15 Mayıs 1831) arasında **Le Courrier de Smyrne** adıyla devâm etmiş olup, ilk 162 nüshası yine Finlay Library'de bulunmaktadır.

arasında Osmanlı İmparatorluğu hakkında Lâtince, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce elyazması olarak muhâfaza edilmiş olan bir çok esere rastlanmaktadır. Bunlardan 81 numaralı yazma 1705'teki Osmanlı İmparatorluğu'nun durumundan, 84 numaralı yazma ise, Rodos'un fethi ile Venedik harplerinden bahsederken, 124 - 147 numaralar arasında yer almış mektuplar ve haritalar da Türkiye'yi yakından alâkadar etmektedir. Yine bu seksiyonda Tepedelenli Ali Paşa ile ilgili binden fazla yazma vesîka bulunmaktadır.

Bu küçük yazımıza son vermeden önce, bir tânesi yayınlanmamış (**Grammaire Turcque tirée du Mininski à Constantinople en 1706**, Contenant les Régles le plus nécessaires utiles apprendre cette langue en peu de temps.. Par Gaspar Gautier Interpréte Juré du Roi 1706) Fransızca bir gramer kitabı olmak üzere, XVII. ve XVIII. asırlarda yabancı dillerde Türkçe hakkında neşredilmiş bir çok lûgat ve gramer kitabına da rastlandığını hatırlatmak yerinde olur.

MÛSİKÎMİZİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu Sanatçısı

Galip ÇOLAKOĞLU

Birkaç sene önce Türk meslektaşının misâfiri olarak Türkiye'ye gelen bir Avrupalı mûsikîşinas, samîmî bir mûsikî meclisinde koca İtrî'nin Rast Naat-ı Mevlânâ'sını dinlerken kendini tutamayıp hıçkırarak ağlıyordu. Bu ince duygulu avrupalı, aynı milletin bugünkü fertlerinin o kendisini ağlatan muhteşem mûsikîden ne kadar nasipsiz olduklarını tahmîn edemez, duysa kulaklarına inanmazdı belki de. Batılı pekçok mûsikî âliminin son yıllarda derinlemesine araştırmaya ve eserler neşretmeye başladıkları ve «**keşke bizim de çok sesli yerine sizinki gibi tek sesli ve çok makamlı mûsikîmiz olsa, cidden pek şanslısınız**» diyerek hayranlıklarını belirttikleri kendi öz mûsikîmizin değerini bilemememiz, milletçe cidden utanılacak bir durumdur.

Bu girizgâhtan sonra, mûsikîmizin, dünyânın bu hilâfsız bu en ilâhî ve en muhteşem mûsikîsinin târih çizgisi üzerindeki safhalarına çok kısaca bir göz atalım ve bugünkü durumunu tesbît etmeye çalışalım.

Malûmdur ki mûsikî, bir milletin medeniyetinin — kültürünün — vazgeçilmez bir parçasıdır. Nağmeleri elle tutulup gözle görülmedikleri hâlde onun da mîmârî, hat, edebiyat v.s.

gibi, kültürün ayrılmaz bir unsuru olduğu hakikati, açıktır. Kaldı ki müzik yazısı olan nota, bu sihirli nağmeleri mâzîden hâle ve âtiye taşıma vazifesini yapmakta ve bu san'at eserlerinin târihin derinliklerinde yok olmalarını önlemektedir.

İmdi şunu söyleyebiliriz ki İtrî'lerin, Dede Efendi'lerin, Merâgî'lerin, Sâdullah Ağa'ların bu millete verdikleri, Mîmar Sinan'ların, Fuzûlî'lerin, Şeyh Gâlib'lerin, Levnî ve Karahisârî'lerin verdikleriyle birlikte, Türk - İslâm medeniyeti binâsının tamamlayıcı ve doruğa ulaştırıcı köşe taşlarıdır ve aynı muhteşem kültürün bir başka yönden görünüşüdür. Buhûrîzâde İtrî'nin Yahyâ Kemâl'e ilham kaynağı olan Nevâ Kâr'ının Koca Sinan'ın Süleymânîye'sinden, Merâgî'nin Segâh Kârının Şeyh Gâlib'in Hüsn-ü Aşk'ından, Hacı Sâdullah Ağa'nın Beyâtî-araban takımının Karahisârî'nin bir Besmele'sinden daha az muhteşem olduğunu kim iddia edebilir?

Mûsikîmizin nabzının Osmanlı pâdişahlarının nabızları ile birlikte attığı söylenebilir. Yıldırım Bayezid ve II. Murat devirleri bestekârı Meraga'lı Hoca Abdülkâdir'in fetih neş'esini ve gazâ meydanlarının coşkun gümbürtüsünü terennüm eden basit nağmeli fakat sehl-i mümtenî vasfındaki eserleri ile pâdişahlar bizzat meşgul olmaya başlayınca, bu teşvik ve bestekârlar arasındaki rekâbet netîcesinde ortaya çıkan ve zarif bir oya misâli işlenerek insan rûhunu görünmez hayal âlemlerine çekip götüren eserler, ne kadar değişik güzellikler taşırlar.

Fakat XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra önümüze klâsik yerine neo-klâsik tâbir edebileceğimiz bir devir açılmaktadır, Türk mûsikisinde. Artık değişmeye ve içtimâî yapısı çattırmamaya başlayan ve gözleri kaçamak bakışlarla da olsa Avrupa'ya kayan cemiyetimizde bestelenen eserler, klâsik mânâda kâr, beste ve semâiler yerine, daha çok şarkı nev'inden eserlerdir. XX. yüzyılın başlarından itibaren bu neo-klâsik ekol de ömrünü tamamlayacaktır. Nasıl devâm ettirebilsindi ki cemiyet artık o eski cemiyet, medeniyetse eski ihtişamlı medeniyet değildi. Artık gâye, her sâhada ilâhî güzellikleri arayıp bulmak ve onları insanların maddî ve mânevî istifâdelerine sunmak değil ve fakat her ne bahasına olursa olsun «çağdaşlaşmak», «batılılaşmak» ve «uygarlaşmak (!)»tır.

Bu cümleden olarak mûsikîde de devlet, çok sesli Batı müziğini yerleştirmek ve çok sesli Türk müziği adını verdikleri hilkat garîbesini gerçekleştirmek için bütün ağırlığını ortaya koymakta bir an bile tereddüt etmedi. Bu baskı o ölçüye vardı ki bir ara mûsikimizi radyolardan dahi kaldırdılar. Hocam Kemal Batanay'dan, hocası Rauf Yekta Bey'in o günlerde üzüntüsünden nasıl çocuk gibi ağladığını dinlemişimdir. Ağlayan yalnız bu büyük bestekâr değil ve fakat bütün bir milletti.

Lâkin bu bitmeyen kin, nefret ve yoketme gayretlerine rağmen hamd ü senâlar olsun ki zorla sevdirmek istenen sevdirelememiş, millet onu elinin tersi ile iterek her yerden kapı dışarı edilen kendi öz mûsikisini bağrında, korlarını küllendirerek muhâfaza etmiş ve zorâki batılılaştırma fırtınası ilk hızını kaybedince, o solmayacak gül tekrar milletin sînesinde açmıştır. Ne var ki bugün, milleti kendi mûsikisinden soğutma gayretlerinin tamâmen neticesiz de kalmamış olduğunu, bu mûsikîden nasipsiz olanların çokluğu ile müşâhede edemekteyiz. Aslında Müslüman-Türk'ün fıtratında bulunan bu zevk, kendinden bîhaber olan pekçoklarında bir kıvılcım çakılınca ortaya çıkmaktadır. Nasıl çıkmasın ki, bu, Türk'ü Müslüman-Türk yapan unsurlardan biridir ve onu oradan söküp atmak muhâl, küllendirmek ancak mümkündür. Her ne kadar kendisine gerçek mûsikîsi tanıtılıp sevdirelmeyen kişi «minibüs müziği» tâbir edilen belirsiz ve nesebi gayri sahih «müzikçik» ten zevk almakta olsa da...

Müslüman-Türk'ün hayâtında onun mûsikîsini tardetmek nasıl mümkündür ki, o, onun hayâtının her ânında mevcut olagelmıştır ve olacaktır. Doğarken kulağına okunan ikâmet ve ezanda, annesinin onu uyuturken söylediği ninnilerde, câmi ve evlerde okunan Kur'ân-ı Kerîm'de, mevlitte, hergün minârelerden beş vakit yükselen ezân-ı Muhammedî'de, bayram sabahları insanın tüylerini ürperten o ilâhî ve derûnî tekbirde, dost meclislerinde terennüm edilen ilâhî ve âyîn-i şeriflerde ve hattâ öldükten sonra okunan salâda mevcûd olan, bu muhteşem mûsikînin nağmeleridir.

Milleti mûsikîsinden vazgeçiremeyeceklerini anlayanlar bu defâ bu mûsikînin bizim olmadığını iddia ile onun Arap, Acem

ve hattâ Yunan kökenli olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişler ve hakettikleri cevâbı H. Saadeddin Arel'in araştırmalarında ve neşrettiği kitapta fazlasile almışlardır.

Bizim mûsikimizin esas kaynağı dinî mûsikî ve dolayısıyla tekkelerdir. Dinî eserler hiç şüphesiz mûsikimizin en parlak örnekleridir. En büyük bestekârlarımız da tekkelerden yetişmişlerdir. Bu hakikat, onların pekçok dinî eser bestelemiş olmaları ile de sâbittir. Âdetâ bir mektep mâhiyetinde olan bu yerler kapatılınca, kaynağı kurutulan pınarlar misâli, mûsikimiz yozlaşmış, tavrını kaybetmiş ve gerçek mânâda bestekâr yetişmez olmuştur.

Bugün bile içimizde bestekârlar ve bu kabiliyette olan insanlarımız muhakkak mevcuttur. Bundan emîniz. Lâkin içinde yaşadığımız cemiyet onlara ilham olmak yerine ızdırap vermekte, mevcut zemin ve zaman, o muhteşem bestelerin mühürlü ve yeniden açılması artık mümkün olmayan kapılar ardında kaldığını hâl diliyle âdetâ kulaklarımıza haykırmaktadırlar. Zamânımızda sayıları bir-kaç'ı aşmayan büyük bestekârlar (M. Nureddin Selçuk, Kemal Batanay gibi) büyük bir vefâsızlıkla hâtıraları ile başbaşa bırakılmışlardır.

Yakın geçmişte kurulan ve kuruluşu aslında son yılların en mühim hâdiselerinden biri olan Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu, mûsikimizin gönüldaşlarına tâze bir heyecan ve ümit getirmiştir. Temennî ve ümidimiz, bu koronun büyük bir boşluğu lâyıki veçhile doldurmasıdır.

Bugün bilhassa dinî mûsikî icrâ edilen mahfillere gidenler için, oralarda ney üfleyen, âyîn-i şerif terennüm eden, ilâhîler geçen fransız, amerikalı, isviçreli v.s. gibi yabancıları görmek, alışlagelen manzaralardan olmuştur. On iki sesli ve — majör ve minör olarak — iki makamlı yavan bir müzik âleminde, yirmi dört ses ve üç yüz küsur makamlı bir hazîne olan Türk mûsikîsi deryâsına doğru hamle ederek bu engin zevkle mahzûz olmaları bizim için ne kadar iftihar vesîlesi ise, öz mûsikisine sırtını çevirmiş nasipsizleri görmek de aynı nispette elem vericidir. Ne kadar ibret vericidir ki mûsikimizi sevmeyen — ya da öyle görünenler — aynı zamanda bizi biz yapan değerlerin hepsine sırt çevirmiş kimselerdir.

Bundan kırk-elli yıl önce gazinoda birinci besteden ağır semâîye geçildiğinde «hani ikinci beste? ikinci besteyi de isteriz» diyerek fasıl şefinin îkaz edenlerin torunları, «ye-ye müziği» ile saçını başını yolan, piste fırlayan acâip hareketler yapan bu nesil olmamalı idi. Durum maâlesef budur. Fakat hiç de ümitsiz değiliz. Her sâhada olduğu gibi bu vâdîde de meş'ale yanmıştır ve istikbâl ufukta pek parlak olarak gözükmektedir.

Bunun emâreleri ise Devlet Korosu, Anadolu'muzda patyalar misâli çoğalıp gelişerek boy atan pekçok amatör mûsıkî derneği, husûsî muhitlerde yepyeni bir azim ve şuurla ilâhi geçen, âyîn-i şerif terennüm eden, kemençe-tanbur-ney-rebap v.s. öğrenen, birbirini seven ve sayan, yabancılaşma mikrobundan yakalarını sıyrabilmiş, sayıları hızla artan gençlerimizdir.

Kervan yola çıkmıştır artık, geri dönmemecesine. Onun tekerlerinin önüne taş koyanın vay hâline.

Selâm, ney taksîmiyle mânevî iklimlere kadem basanlara...

Selâm Türk mûsıkîsini candan sevenlere...

Selâm, mehter vururken gözleri dolu dolu olanlara...

Ve selâm, «bu vatan herşeyiyle benimdir» diyenlere...

Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesâkalar

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL

— Geçen sayıdan devam —

XIX

Telegramme

Telgrafnâme

Devlet-i 'Aliyye-i Osmâniye Telgraf İdâresi
Administration des Telgraphes de l'Empire Ottoman

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie

Devlet telgraf mu'âmelâtından dolayı
mes'ûliyet kabûl etmez
Nümûne 801

Retransmission ou Expédition		Tekrâr keşide veyâ sevk		Reception		Ahz	
Sevk num- rosu	Keşide olunan merkez	Date Târih	Me'mûr İmzâsı	Me'mûr İmzâsı	Date Târih Fî 19 Haziran 331	Vâsıta Merkezi	Sıra Num- rosu
No. d'êx- pedî.	Trans- mis à		Signature de l'employé	Signature de l'employé		Reçu de	No d' ordre
6635	Mürekkeb dağıldığı için oku- namadı	Sâ'at Dakika 6 40 H.— M.— Evvel (?)	Ömer (gerisi okunamadı)	Okunamadı	Sâ'at Dakika H. M.	Diyar- bekir	100

De Pour Mevrûdu Mahreci
No Mots Date H. Sâ'at 230 kelimât 4141 Numro
M. Dakîka
Voie Indic. Eventuelles İşârât-ı muhtemele Târih

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 17 Haziran 331 ber-mantuk-ı emr-i 'âlî 18 Haziran 331 târihinde Bağdâd
Vilâyeti vezâ'ifini der-uhde ettiğim ve selefim Nazif Bey'in şehri mezkûrun
yedinci günü infikâk eylediği Fî 18

Irâk Kumandanı
Nûreddin

XX

Bismillâh
Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi
Me'mûrîn Müdiriyyetine

Mâliye Nezâreti

Tahsisât-ı Zâtiye Müdiriyyeti
Zâtiyye ve Ma'zûliyye Şû'besi
Tahsisât Kalemî

Numro 'Umûmî 20448
Husûsî 4017

İsmi	Sıfât-ı me'mûriyeti	Mikdâr-ı ma'âşı
Süleyman Nazîf Beyefendi	Bağdâd Vâli-i Sâbıkı	5000
Sâmî Bey	Necîd Mutasarrıfı	1500
Ahmed Hamdi Efendi	Çardak Nâhiyesi Müdür-i Sâbıkı	200
İsmâil Hakkı Efendi	İlyan » » »	125

Ber-mûcib-i kaanûn ma'zûliyet ma'âşı tahsis edilmiş olan yete ta'yîn olundukları takdirde cüzü'-danları bi'l-istirdâd irsâliyle altıncı maddesinde musarrah olduğu vechile cinâyet ve muhill-i nâmûs derecesinde ve resmen ve tahrîren iki def'a me'mûriyet teklîf olunup ve her altı ayda bir kerre tahrîren ve bi'z-zât mürâca'âtla taleb-i larının muhassas veyâ muhavvel bulunduğ mahallerden mahall-i olunur.

Hilmi

179

— Süleyman Nazîf Bey yazıldı.

251

844 cedîd Sâmî Bey yazıldı. Tedkikaata Fî 29"/

107

— Ahmed Hamdi Efendi yazıldı. Kûnyeye ba'de Fehmî Bey'e Fî 22

263

200

— İsmâil Hakkı Efendi yazıldı.

99

Der-sa'âdet Fî 19 Eylûl 331

Hulâsa

.....

Melfûfu

'Aded

Târîh-i tahsîsi	Cüzü'-dânın Esâs Numrosu	Mahall-i İ'tâ'sı
1 Haziran sene 331	4146	Der-sa'âdet
18 Haziran sene 331	4152	»
An 16 Ağustos sene 330	4153	Tekaa'üd edilmiştir
ilâ gâye-i Nîsân sene 331	4153	Me'mûriyete ta'yîn
An 18 Kânûn-ı sâni sene 328		edilmiştir Nuseybîn
ilâ 3 Mayıs sene 330		

bâlâda isimleri muharrer zevâtın sicil kayıtlarına işâret ve me'mûri-berâber târîh-i ta'yînlerinin iş'âr olunması ve Ma'zûliyet Kaanûnu'nun cünha ile mahkûm oldukları veya sınıf ve ma'âsca son me'mûriyeti da esbâb-ı meşrû'aya müstenid olmaksızın tahrîren kabûl etmedikleri me'mûriyet bulunmadıkları ve me'zûniyet istihsâl etmeksizin ma'âs-âhere 'azîmet eyledikleri takdirde ma'lûmât itâ' buyurulması recâ

Mâliye Nâzırı Vekili Nâmına
Muhassasât-ı Zâtiye Müdür Vekili
İmzâ

SÜLEYMAN NAZİF'LE İLGİLİ BÂZİ VESİKALAR

XXI

[illegible]

XXII

Umûr-ı Mülkiyedeki Hidematı	Aldığı ma'âş mikdârı	Târîhi	Mülâhazât
Diyârbekir Vilâyeti Mec- lis-i İdâre Başkâtibi Mu- 'âvinliği	329	13 Şubât sene 309-11 Teş- rîn-i sâni sene 312	Buraya ta'yîn kılınmış ve ahiren isti'fâ' etmişdir
Hudâvendigâr Vilâyeti Mektûbculuğu	2700	17 Teşrîn-i evvel sene 313- 12 Teşrîn-i evvel sene 324	Buraya ta'yîn kılınmış ve ahiren Konya Mektûb- culuğuna tahvil edilmiş ise de kable'l-'azîme ter- fi'ân Basra Vâlîliğine ta'yîn buyurulmuşdur
Basra Vâlîliği	15000	21 Teşrîn-i evvel sene 325-	Buraya ta'yîn kılınmış ve ahiren isti'fâ' etmişdir
Tahsisât	5000	26 Ağustos sene 326	
Kastamonî Vâlîliği	12500	15 Kânûn-ı evvel sene 326- 8 Haziran sene 327	Buraya ta'yîn kılınmış ve ahiren naklen gitmişdir
Trabzon Vâlîliği	12500	24 Ağustos sene 327-23 Kâ- nûn-ı evvel sene 327	Milâd-ı 'Îsâ gecesi nısfül'-leyle karib bir zaman- da Konsoloshâne önünde silâh atmalarından do- layı tevkif etdirilmiş eşhâs meyânında bulunan Polis Sâlih Safvet Efendi tarafından ikaame edi- len darb da'vâsı neticesine göre bir vilâyete me'- mûriyeti istizân edilmek üzere 'azl edilmiştir
	3125	28 Kânûn-ı evvel sene 327	Ma'zûliyet ma'âşı tahsis kılınmıştır
Musul Vâlîliği	ma'âş 12500	3 Eylûl sene 328-14 Kâ- nûn-ı sâni sene 330	Buraya ta'yîn kılınmış ahiren nakl edilmiştir
	tahsisât 2500		
Bağdâd Vâlîliği	1500	16 Kânûn-ı sâni sene 330- 18 Haziran sene 331	Naklen gelmiş ve ahiren Meclis-i Vükelâ kararıyla 'azl edilmiştir
Vekâleten Bulunduğu Vezâ'if			
Basra Vâlî Vekâleti		Nısıf ma'âşla	27 Ağustos sene 326-4 Eylûl sene 326 târihine kadar
Kastamonî Vâlî Vekâleti		»	8 Haziran sene 327-8 Temmuz sene 327 târihine kadar
Trabzon » »		Beş gün nısıf	23 Kânûn-ı sâni 327-27 Kânûn-ı sâni 327

XXII

Bismillâh

Bâb-ı 'Âlî

Dâhiliye Nezâreti

Me'mûrîn ve Sicill-i ahvâl
Müdiriyyeti

'Aded
'Umûmî
Husûsî

Muhassasât-ı zâtiyye Müdiriyyeti'-
nin 16 Temmûz sene 337 târîh ve
9419
— numrolu müzekkeresinde mu-
3448
harrer olup Bağdâd 3448 Vâlî-i sâ-
bıkı Süleyman Nazif Beyefendi'ye
'â'id kısmın sûretidir.

İsim ve me'mûriyeti	Ma'âş Mikdârı	Târîh-i tahsîsi	Esâsî numrosu
Bağdâd vâlî-i sabıkı	5000	1 Mayıs sene 336	7179
Süleyman Nazif Beyefendi			

İşbu sûret 23 cedid numrolu sicil dosyasındaki
aslına mutâbıktır. Fî 21 Temmûz Sene 337

Resmî mühür

XXIV

Bismillâh

Muhassasât-ı Zâtiyye Müdiriyyeti'nin 1 Ağustos Sene 337 târîh ve
10498

— numrolu müzekkire-i cevâbiyesi sûretidir.

4036

Bâb-ı 'Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Me'mûrîn ve Sicill-i ahvâl
Müdiriyyeti

'Aded
'Umûmî
Husûsî

25 Temmûz sene 337 târîh ve 47083 numrolu müzekkereleri cevâbıdır.
15 Hazîran sene 336 târîh ve 128 numrolu karârname mücebine
Bağdad Vâlî-i sâbıkı Süleyman Nazîf Bey'in evvelki ma'zûliyyet
ma'âşî son te'diye târîhi olan gaaye-i Nisan sene 336 târîhinde ve
Diyarbakir vâlî vekil-i sâbıkı Bedreddin Bey'in ma'zûliyyet ma'âşî
ile 1 Temmûz sene 336 târîhinden i'tibâren terkîn edildiği beyân
olunur efendim

cedid

İşbu sûret numro sicil dosyasında mahfûz aslına mutâbıkdır.

Fî 11 Ağustos 337

Resmî mühür

üzerinde imzâ

SÜLEYMAN NAZİF'LE İLGİLİ BÂZİ VESİKALAR

XXV

Mürsel.	Dâhiliye Nezâreti Me'mûrîn ve Sicill-i ahvâl Müdîriyyeti	Mürsel-i Uleyhi	
Müsevvidi	Mübeyyizi	Bismillâh Bağdâd Vâlî-i Sâbık-ı Süleyman Nazîf Bey	Kaleme târih-i vürûdu
Târih-i tesvid	Târih-i tebyiz		Mukaabele edenler
19 Hazîran Sene 331 târihinde beş bin kuruş ma'zûliyet ma'âşî tahsîs edildiği Muhassasât-ı zâtiyye Müdiriyyeti 19 Eylül 331 târih ve 20448 numrolu müzekkeresinden müstebân olmuştur. Fî 11 Temmûz Sene 333 İmzâ İmzâ İmzâ Tezyîl oluna Fî 15" Mûmâileyhin Malta'da mevkûf bulundugundan dolayı 15 Hazîran sene 336 târihli karâr-nâme mücebince gaaye-i Nîsân sene 336 târihinde kat'edilmiş olan ma'zûliyet ma'âşî 28 Nîsân sene 337 târihli karâr-nâme-i ahîre mücebince de, târih-i kat'ından i'tibâren ve i'âdeten tahsîs kılındığı Muhassasât-ı Zâtiyye Müdiriyyeti'nin 16 Temmuz sene 337 ve 1 Ağustos sene 337 târih ve 3448 ve 4036 numrolu müzekkereleri münderecâtından (anlaşılmagla tezyîl kılındı)¹ anlaşılmıştır. Fî 11 Ağustos sene 337 İmzâ İmzâ İmzâ İmzâ			

1 Parantez içindeki kısmın üzeri çizilmiştir.

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

OCAK 1979 PROGRAMI

- 2 Ocak Salı : Prof. Dr. Sabahaddin Zaim
Türkiye'nin İktisâdî Mes'eleleri
- 5 Ocak Cuma : Cemil Meriç
Roman'ın Romanı
- 9 Ocak Salı : Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu
Eski Türk Devletinde Meclisler
- 12 Ocak Cuma : Prof. Dr. Ö. Fâruk Akün
Türk Medeniyetinde Mezarlık
- 16 Ocak Salı : Doç. Dr. Necmeddin Hacıeminoğlu
**Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür Siyâseti
Ne Olmalıdır?**
- 19 Ocak Cuma : Ârif Nihad Asya Günü
Edebiyat Cemiyeti ile tertip edilmiştir.
- 23 Ocak Salı : Nermin Pekin
Nihad Sâmi Banarlı
- 26 Ocak Cuma : Prof. Dr. Fâruk Sümer
XVIII., XIX. Yüzyıllarda Anadolu Derebeyleri
- 30 Ocak Salı : Doç. Dr. Mustafa Kafalı
**Dünyâ Siyâsetinde Türkiye'nin Bugünkü
Durumu**

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

MART 1979 PROGRAMI

- 2 Mart Cuma : Cemil Meriç
- 6 Mart Salı : Prof. Dr. Sabri Ülgener
Çağımız Aydınının Mes'eleleri I
- 9 Mart Cuma : Ahmet Kabaklı
Avrupa'da Vaktiyle Var Olan Türk Saygısının Sebepleri
- 13 Mart Salı : Prof. Dr. Sabri Ülgener
Çağımız Aydınının Mes'eleleri II
- 16 Mart Cuma : Orhan Seyfi Yüçetürk
Yahudilik ve Hristiyanlık Karşısında Türkiye
- 20 Mart Salı : Doç. Dr. Necmeddin Hacıeminoğlu
Dilin Millet Olma Bakımından Ehemmiyeti
- 23 Mart Cuma : Doç. Dr. Gülçin Candarlıoğlu
Seyahat Hâtıraları
- 27 Mart Salı : Prof. Dr. Salih Tuğ
Hız, Peygamberin Getirdiği Ruhânî ve Cismânî Alanlardaki Nizamlar
- 30 Mart Cuma : Doç. Dr. Hakkı Yıldız
Türklerin İslâmiyeti Kabûlü

KUBBEALTI CEMİYETİ

Mûsikî Enstitüsü takdîm eder :

- Enstitümüzün nota neşriyâtı 14 Fasikülde 174'e ulaşmıştır.
- Çalışmalarımız devâm etmekte 15. ve 16. Fasiküller hazırlanmaktadır. Böylece neşriyâtımız da 200'e tamamlanacaktır.
- İlk 9 Fasikül 40 T.L., 10. 11. 12. Fasiküller 50 T.L., 13. 14. Fasiküller ise 65 T.L. dır.
- 1. ve 2. Fasiküllerin mevcûdu kalmamıştır.

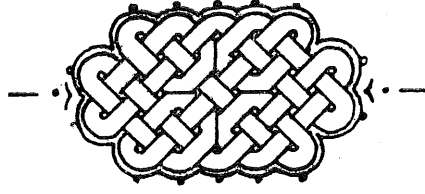
Kubbealtı Cemiyeti
Mûsikî Enstitüsü

Geçmiş senelere âit mecmûalar ciltlenmiş olup,

1972 - 1973 - 1974 - 1975 - 1976 yılları 100,
1977 yılı 125,
1978 yılı 200 T.L. dır.
1979 yılı abone ücreti ise 100 T.L. dır.

İstekler cemiyet merkezinden veyâ P.K. 107
Bayazıt - İstanbul adresi ile,

Yâhut da, Anda Dağıtım Anonim Şirketi, Ankara
Cad. No: 46 Sirkeci - İstanbul adresinden karşılanabilir.

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

